

**Muzikaal zak-woordenboek, bevattende eene beknopte
verklaring en beschrijving der voornaamste, thans bij de
vocale en instrumentale toonkunst in gebruik zijnde,
kunsttermen en instrumenten**

<https://hdl.handle.net/1874/24125>

MUZIKAAL
ZAK-WOORDENBOEK,
DOOR
J. C. RÖHNER.

Te ZWOLLE,
BY D. VAN STÉGEREN.

1.3
N°. 44
E0
Röhner
1

M U Z I J K A A L

ZAK-WOORDENBOEK.

gc.

153.76.11.

M U Z I J K A A L
ZAK-WOORDENBOEK,

BEVATTENDE EENE BEKNOPTE
VERKLARING EN BESCHRIJVING
DER VOOKNAAMSTE, THANS BIJ DE
VOCALÉ EN INSTRUMENTALE TOONKUNST
IN GEBRUIK ZIJNDE,
KUNSTTERMEN EN INSTRUMENTEN.

Aan alle
TOONKUNSTENAREN en LIEFHEEBBERS
der MUZIK toegewijd.

DOOR
J. C. R Ö H N E R,
*Korrespondent der vierde Klasse van het Konink-
lijk Nederlandsche Instituut, Muzijk-Directeur
en Organist te Zwolle.*

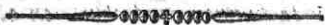

Te ZWOLLE,
BY DIRK VAN STÉGEREN.
1820.

De Drukker en Uitgever van dit Werkje stelt dit zijn wettig eigendom en uitsluitend regt, tot het drukken en uitgeven van hetzelfde, (*ook in Vreemde Talen,*) onder de bescherming der wetten; zullende hij elken nadrukker, verkooper of verspreider van nagedrukte Exemplaren geregteijk vervolgen, en geene andere afdrukken voor echt erkennen, dan die door hem, hier onder, eigenhandig zijn geteekend.

De Uitgever

VOORBERIGT.

Ieder goed muzikstuk heeft een bepaald en heerschend karakter, dat wil zeggen: de Toondichter heeft eenen zekeren graad van vreugde of droefheid, van boert, scherts of ernst, van woede of bedaardheid enz. daarin uitgedrukt. Opdat nu de speler of zanger vooraf wete, welk karakter het heerschende is, en hoedanig hij bijgevolg zijne voordragt Inrigten moet, zoo beijveren zich goede Toonzetters, om, behalve de beweging, ook zoo veel mogelijk het karakter van een Toonstuk, door muzikale kunst-

*

woor-

woorden, bij het begin van hetzelfde, aan te toonen.

Elk Toonkunstenaar en Liefhebber der muziek moet, wanneer hij een bruikbaar lid op het orkest, of bij andere muziek, worden wil, niet alleen al de gewone kunstwoorden volkomen verstaan en begrijpen, maar ook die kunsttermen zich trachten eigene te maken, welke de theorie en het hoogere vak der kunst inslaan, om des te beter met meer begrip en inzicht over de muziek te kunnen oordeelen, en zich, door verkeerde uitdrukkingen, in de oogen van kenners, niet belagchelijk te maken.

De ondervinding heeft mij geleerd, dat er vele Liefhebbers, ja, zelfs Toonkunstenaars zijn, welke de meeste muzikale kunstwoorden, voor het grootste gedeelte, in 't geheel niet, of slechts zeer oppervlakkig verstaan, hetwelk veroorzaakt, dat menig goed muziekstuk veel van zijn waar karakter verliest, of geheel bedorven wordt, waaruit menigvuldige verwarringen ontslaan, gelijk dikwijls blijkt bij eene repetitie, die niet zelden, door deze onwetendheid, zeer vertraagd wordt.

Om in dit gebrek te voorzien, sloeg ik reeds voorlang handen aan 't werk en vormde, naar
de

de beste Buitenlandsche schrijvers en mijne eigene ondervinding, een beknopt, doch tevens zoo volledig noodig en voor Toonkunstenaar en Liefhebber nuttig, MUZIJKAAL-ZAKWOORDENBOEKJE, in hetwelk men, kort en zakelijk, de ware uitleggingen van de meest voorkomende kunst-woorden en termen, bij de theoretische en practische muziek, alsmede eene beschrijving der meest in gebruik zijnde Instrumenten, met eenen opslag van het oog vinden, en hetwelk tevens tot onderrigt der leerende jeugd strekken kan.

Eerst na dat dit werkje bijna geheel afgedrukt was, (zijnde het laatste blad in proef,) ontdekte de uitgever, dat er al een dergelijk boekje van den Heere Mr. J. VERSCHUERRE REIJNVAAAN bestond. Ik hoorde zulks met geene geringe verwondering; als hebbende in de lange reeks van jaren, in welke ik de Toonkunst beoefen, nooit iets anders dan het omslagtige eerste deel, van het Muzikale Kunstwoordenboek, van dien Heer gezien. Dat werkje werd echter dadelijk ontboden, ik begon eene aandachtige lectuur en werd, bij elke bladzijde, meer aangespoord, om de uitgave van het mijne te bespoedigen.

Indien bevoegde Kunstkenners oordeelen, dat ik geenen onnutten arbeid verrigt heb, zal ik mij ruim beloond achten, voor den tijd en de moeite aan dit, op zich zelf meer vervelend dan aangenaam, werk besteed, in hetwelk mij, inzonderheid ten opzichte der taalkunde, zoo getrouw de hand is geleend, door wijlen den Heer F. VAN DER DUSSEN, Jr., in leven Præceptor der Latijnsche Scholen alhier, een' man, die, door zijne uitmuntende bekwaamheden en groote hulpvaardigheid, algemeen geacht werd, en wiens vroegtijdig overlijden door elk, die hem kende, innig betreurd wordt; hebbende zijn onverwachte dood veroorzaakt, dat hij geen opzigt over de drukproeven heeft kunnen houden.

ZWOLLE

den 18 Julij 1820.

J. C. R Ö H N E R.

AB—ACC.

A battuta. Naar de maat, of met eene afgemetene beweging.

Abbreviatura. Verkorting, welke plaats heeft wanneer gelijkvormige notenfiguren op elkander volgen, en, in plaats van dezelfde noten meermalen achter elkander te schrijven, men slechts de eerste schrijft, en, zoo dikwijls dezelve zullen volgen, een of meer dwars-streepjes in het toonschrift maakt, hetwelk beteekent, dat dezelfde noten zoo menigmaal herhaald moeten worden, als er zulke streepjes staan.

A bene placito. Naar welgevallen, zoo veel als *Ad Libitum*.

Abstracten zijn die smalle latjes, welke aan de klavieren van het Orgel vastgehaakt zijn, en naar de welborden en windladen loopen, om, bij het nederdrukken der toetsen, de *Cancelventilen* te openen.

Accelerando. Haastig, met haast. In Muziekstukken, waarin het karakter van hevigheid, toorn, woede, enz. uitgedrukt wordt, of ook, wanneer enkele plaatsen met versterkten toon moeten uitgevoerd worden, vindt men dit woord gebezigd.

Accento, Accent. De uitstekende voordragt van zulke toonen, welke met eenen bijzonderen nadruk gespeeld worden.

Accentueerde noten. Zoo noemt men elke noot, welke op den goeden tijd van de maat invalt, zijnde in de vierkwartsmaat de eerste en derde kwart noot enz. Ook worden er zulke noten door verstaan, welke door dit teeken > aangeduid, en met eenen bijzonderen nadruk gespeeld moeten worden.

Accompagnement. Begeleiding, vergezelling. Zoo noemt men die partijen, welke dienen, om het gezang, of de eerste stem, harmonisch te ondersteunen.

Accompagneren. Begeleiden, vergezellen. Zie *Accompagnement*.

Accoord. Zamenstemming, overeenstemming. Een, uit verscheiden toonen zamengefelde klank, of de harmonische verbinding van verscheiden intervallen, welke, of eene aangename voldoening aan ons gehoor verschaffen, of het verlangen naar meerdere wel-luidendheid verwekken. In het eerste geval is het accoord consonerende, en in het tweede dissonerende.

Acustiek. De wetenschap, welke over de natuur van den klank handelt. In dezelve wordt onderzocht: 1. Hoe een klank ontstaat. 2. De aard of wijze, op welke verscheiden klanken ontstaan, b. v. waarin het onderscheid van eenen hooger en of lageren, van eenen sterkeren of zwakkeren klank enz. bestaat. 3. De voortdoring. 4. De graad van snel-

lnelheid, in welke zich de klank uitbreidt of verspreidt. 5. De terugkaatling van den klank of de Echo, en de verschillende aard van dezelve. 6. De Sijmpathie, of onderlinge betrekking, der toonen.

Adagio. Matig langzaam.

Adagio assai. Zeer langzaam.

Adagio di molto. Ten uiterste langzaam.

Adagissimo. Allerlangzaamst.

Ad libitum. Verkort *Ad lib:* Naar goedvinden.

Affettuoso, of *Con affetto.* Roerende, met gevoel, met aandoening.

Affetto (Con). Zie *Affettuoso*.

Afflizione (Con). Droevig, treurig.

Agitato. Bewogen, met aandoening, angstig, onrustig.

Agnus Dei. Een gedeelte van de Misse, in de Roomsche Kerk, hetwelk gezongen wordt, en waartoe de tekst uit het eerste hoofdstuk van het Evangelie van Johannes genomen is.

Agremens of *Agrement.* Versiering van het gezang, wordende door kleine noten aangeduid, of aan den goeden smaak van den uitvoerder overgelaten.

Ambitus. De omtrek van den laagsten tot den hoogsten toon, welke een iastrument, of de menschenstem bevat.

Amè. De stem, het stemhoutje, of de stapel, in eene viool of andere strijkinstrumenten.

A la Capella, of *Capella*, beteekent zoo veel als *Alla breve*.

A la mesure. Naar de maat of het Tempo.

Alla breve. Verkort, of elke noot nog ééns zoo schielijk als gewoonlijk.

Alla Polacca. Op de Poolfche wijze, of in den fmaak van eene *Polonaise*.

Alla Siciliano. Op de Siciliaanfche wijze. Zie *Siciliano*.

Alla Zoppa. Hinkende.

Allegretto. Een weinig fpoedig.

Allegrezza. Ligt, met eene ligte voordragt.

Allegriſſimo. Allerspoedigſt.

Allegro. Spoedig, vrolijk.

Allegro aſſai. Zeer ſchielijk.

Allegro ma non troppo. Niet al te ſchielijk.

Allegro molto. Zeer ſchielijk.

Allegro non molto. Niet al te ſchielijk.

Allegro moderato. Schielijk met matigheid, of een weinig ſchielijk.

Allemande. Een Duitfche volksdans, welke in eene matige twee vierde maat voorgedragen wordt.

All' unisſono. Eentoonig, eensluidend. Dit beteekent, dat alle ſtemmen in denzelfden toon moeten voortgaan.

Al piacer, of Dal piacere. Naar goedvinden, zoo veel als *Ad libitum*.

Al Segno, of Dal Segno. Van het teeken af aan. Dit beteekent, dat men het teeken opzoeken en van daar af weder beginnen moet.

Alternativo, of Alternamento. Afwiſfelende, de een na den anderen.

Alto. Hoog. De tweede zang- of laagste Vrouwenstem.

Alto viola. De *Altviol*, welke, bij de Instrumentale Muziek, de plaats van den *Tenor* vervangt.

Amabile, of *Amorevole*. Liefelijk, aangenaam.

Amarezza. (Con) Droevig, droefgeestig.

Amorevole. Zie *Amabile*.

Amoroso. Teeder, liefelijk.

Anarmonia. Wanklank, zamenstemming van toonen, die voor het gehoor onaangenaam is.

Andante. Gaande, voortgaande, met eene middelmatige beweging, noch te langzaam, noch te schielijk.

Andantino. Een weinig gaande, bijgevolg iets langzamer dan *Andante*.

Angelica. De Engelenstem. Een liefelijk klinkend register in sommige Orgels.

Animato. Beziel, levendig, lustig.

Animoso. Moedig, schielijk.

Antiphona, of *Antiphonie*. Tegenzang, afwisselend gezang, hetwelk, bij den Openbaren Godsdienst, in de Roomsche Kerk, door de gemeente en het Zangkoor, of door onderscheiden gedeelten van hetzelfde, of door den Priester met de gemeente, of met het Koor, gezongen wordt.

A Piacimento. Naar willekeur, naar welgevallen.

A poco, a poco. Meer en meer, b. v. *poco a poco crescendo, sino il sorto*, meer en meer toenemende, tot op zekeren graad van sterkte.

Appassionato. Hartstogtelijk, met veel uitdrukking en gevoel.

Applicabel. Geschikt, uitvoerbaar. Wanneer de Componist de pasfages voor het bedoelde Instrument zoodanig heeft ingerigt, dat zij gemakkelijk te spelen zijn, en er geene verhindering gevonden wordt, welke derzelve voordragt belet. Zoo zegt men: de pasfages zijn applicabel, of liggen in de vingers.

Applicatie, Applicatuur. De Vingerzetting, of de geschikste wijze om op een instrument de toonen gemakkelijk en zuiver te kunnen grijpen. Ieder Instrument heeft zijne bijzondere applicatie; maar voor de Viool en Fortepiano is de vingerzetting het moeilijkst.

Wanneer men op de Viool buiten de ordinaire positie rukke, zoo dat de eerste vinger op de plaats van den tweeden kome, noemt men deze positie *de halve applicatuur*; indien men de positie nog een' toon hooger neme, zoo dat de eerste vinger op de plaats van den derden kome, dan wordt dezelve *de heele applicatuur* genoemd, en verder naar boven toe *de gemengde applicatie*.

Appoggiato. Met verhevene en aanhoudende stem.

Arco. (Col) Met den Strijkstok.

Ardito. Stout, moedig.

Aria. Een éénstemmig zangstuk, hetwelk met een zeker bepaald gevoel moet uitgevoerd worden.

Ariette. Eene kleine Aria, of klein Zangstuk, zonder tweede deel.

Ari-

Arioso. Zangerig, Melodisch, als gezongen wordende.

Armonico. Zie *Flageolet.*

Arpeggiato. Gebroken, van elkander gefcheiden. Zie *Arpeggio.*

Arpeggiatura. Eene opvolging, of aaneenschakeling, van afgebrokene *Accoorden.*

Arpeggio. Gebroken, afgebroken. Dit woord beteekent, dat zoodanige *Pasfages* met afgebroken *Accoorden* moeten gespeeld worden.

Asfai. Zeer. Men voegt dit woord bij de onderscheidene aanwijzingen boven de Muzijkstukken, om eene vermeerderde kracht van het bijgevoegde woord uit te drukken b. v.

Adagio Asfai, zeer langzaam. *Allegro Asfai*, zeer fchielijk.

A Tempo. Naar, of in de maat.

Attacca Subito. Begin terftond. b. v. *Attacca Subito Aria*, begin terftond de *Aria.*

Atto. Het bedrijf van eene Opera; als: *Atto primo*, het eerste bedrijf.

Aubade. Eene morgenmuzik, welke op straat, onder iemands venfter, gemaakt wordt.

Audace. Stout, moedig. Zie *Ardito.*

A una chorda. Op eene Snaar. Eene aanwijzing voor Strijkinstrumenten.

BAAR.

Baarden. Kleine stukjes lood, welke aan weerskanten van het *labium*, of mondgat, van de orgelpijpen geplaatst zijn, endoor welcher inbuiging of uitzetting men den toon lager of hooger maakt.

Ballade. Eene foort van Zangstuk, waarvan meest al de verzen op muziek gesteld, en van eenen lijrischen inhoud zijn. Naardien nu zulk een stuk oorspronkelijk dansende gezongen werd, heeft het dezen naam van het Italiaansche *Ballo*, een dans, verkregen.

Balletto, Ballet. Een tooneelstuk, dat eene belangrijke behandeling, alleen door dans en Patomime, van eene karakteristieke muziek vergezeld, voorstelt.

Ballo. Een dans, of muziekstuk, om bij eenen dans gespeeld te worden.

Baritono. Mannenstem, welke bij de hoogte van den Tenor, zich tegelijk, tot in de laagte van den Bas, uitstrekt.

Bas of *Basfo.* De laagste of grondstem in de muziek.

Bas-desfus. Zie *Discant.*

Basse chiffree. Zie *Generale Bas.*

Basse-taille. Zie *Baritono.*

Basfo. Zie *Bas.*

Basfo Continuo. De voortdurende Bas. Zoo noemt men de Baspartij, uit welke, bij groote Toonstukken en in het bijzonder bij Kerkmuziek, onafgebroken geaccompagneerd wordt, terwijl de overige Basfen bij de Solos zwijgen, om het gezang niet te overstemmen, en niets dan de Koren of Tuttis mede spelen; maar dewijl de Baspartij, welke men de *Basfo-Continuo* noemt, meestal becijferd is, om dat de Organist daaruit te gelijk den generalen Bas spelen moet, zoo wordt menigmaal de *Generale Bas* zelf door *Basfo-Continuo* verstaan.

Basfon. Zie *Fagot.*

Bas-

Basfo Ostinato. Zie *Ostinato*.

Basfo ripieno. Zie *Basfo Continuo*.

Battuta. Zie *A Battuta*.

Bazuin. Zie *Trombone*.

Bekkens. Zie *Cimbales*.

Benedictus. Een, met het *Sanctus* in de Misse, verbonden stuk, hetwelk meest uitvoerig, als *Solo*, *Duo*, *Terzet* of *Quartet* bewerkt is, over de woorden: *Benedictus Qui Venit in nomine Domini*, enz.

Bis. Tweemaal.

Bolero. Een Spaansche Volksdans, in drie vierde maat, welke zingende, door den danfer, onder het slaan der *Castagnetten*, uitgevoerd wordt.

Borstpositif. Het pijpwerk van het bovenste klavier in het Orgel, dat zich vlak voor den speler bevindt, en met het Hoofdwerk, door eene koppeling, kan verbonden worden. Zie *Positif*.

Bourdon. Een pijpwerk in het Orgel, van 16 of 32 voeten toon.

Boven dominante. De *Quint* van den toon, waarin zich de *Modulatie* bevindt.

Boven mediantte. De *Terts* van den toon, waarin zich de *Modulatie* bevindt.

Bovenstem. Hierdoor verstaat men de *Soprano* in het zangkoor, en de eerste *Viool* in eene *Symphonie*.

Boven-manuaal, of *Bovenwerk.* Het pijpwerk met deszelfs windlade, in de bovenste verdieping van het orgel, benevens deszelfs klavier. Het kan doorgaans als een bijzonder gedeelte van het orgel bespeeld, of

door eene koppeling met het Hoofdwerk verbonden worden.

Brillante. Glansrijk, schitterende, levendig, met uitstekende voordragt.

Brio. (Con) Levendig, Vurig.

Brioso. Vrolijk en deftig.

Burlesca. Boertig, potlig.

CA.

Cadence, Cadenza. Een Toonflot, eene Muziekmaat, geregelde maathouding, stemvalling enz.

Cadence rompu. Cadenza d'inganno. Zie *Inganno*.

Calando. Afnemende. Dit woord wijst aan, dat de noten hoe langer hoe zachter, of zwakker, moeten gespeeld of gezongen worden. Zie *Decrescendo*.

Cancellen. Smalle vakken, of kanalen, in de windlade van een orgel, door welke de wind in de, voor elken toets van het klavier, bepaalde pijpen gevoerd wordt. Er moeten bij gevolg, in eene geheele windlade, zoo veel *Cancellen* zijn, als het klavier toetsen heeft.

Cancelventilen. De kleppen, waarmede de openingen der *Cancellen* in de windlade van een orgel gesloten worden, die zich, bij het nederdrukken der toetsen, openen en den wind toegang naar de pijpen geven.

Canon, Canonische fuge. Fuga in Conseguenza. Een Muzijkstuk, in hetwelk de stemmen na elkander beginnen, en
waar-

waarbij elke volgende stem onafgebroken dezelfde noten navolgt, welke de eerstbeginnende uitgebragt heeft. De *Canon* kan twee, drie, vier, of meerstemmig zijn, en er zijn zoo veel verschillende soorten, als er Imitatien plaats hebben, op welke de *Canon* gegrond is.

Canoniek. De Mathematische klankleer, of die wetenschap, in welke de toonen met elkander, als naauwkeurig bepaalde grootheden, vergeleken worden, ten opzichte van derzelve uiterlijke maat en betrekking.

Cantabile. Zangerig, naar den aard van een gezang.

Cantate. Een Lijrisch dichtstuk, hetwelk in onderscheidene afwisselende stukken, als: *Solo's*, *Choren*, *Aria's*, *Duetten*, enz. verdeeld is, en met instrumentaal *Accompagnement* gezongen wordt.

Cantatina. Eene kleine *Cantate*.

Canto. De zangstem. Zie *Discant*.

Canzone. Een gezang, of *melodie*, zonder tekst of woorden, en van een kort bestek.

Canzonetta. Zie *Canzone*.

Capel. Zie *Kapel*.

Capelmeester. Zie *Kapelmeester*.

Capriccio, of *Caprice*. Een Muziekstuk, in hetwelk de Componist zich niet aan de gewone regels bindt, maar integendeel de bewerking meer aan den luim zijner verbeeldingskracht, of *Fantasia*, overlaat.

Capricciotto. Eene kleine *Caprice*.

Carillon. Een klokkenspel; ook een re-

register en pijpwerk in een orgel, dat den toon van zijne klokjes nabootst.

Casfatio, of *Casfazione*. Afdanking, ontslag. Hierdoor verstaat men een stuk, waarmede eene muziek befloten wordt. Somwijlen beteekent het ook eene avondmuziek, welke, bijzonder in Italiën, in de opene lucht, uitgevoerd wordt.

Castagnetten. Eene soort van speeltuig, bestaande uit kleine bekkens van hard hout, welke aan den duim en vinger gebonden en, zeer snel, naar de maat, op elkan- der geslagen worden. Zij zijn bijzonder in Spanje, bij eenige volksdansen, in gebruik. Zie *Bolero*.

Castanuelas. Zie *Castagnetten*.

Cavatina. Eene korte *Aria*, in welke weinige herhalingen plaats hebben.

Cembalo. Een spits toeloopend Staart- stuk, eene soort van lang klavier.

Chanfon. Een liedje.

Charaal, of *Koraal*. Het eenvoudige kerkgezag, hetwelk met verhevene, langzame toonen gezongen wordt.

Choortoon, of *Koortoon*. De kerk- orgels stemmen alle eenen halven en sommige ook eenen geheelen toon hooger, dan de gewone stemming der instrumenten. Zal dus een Orgel zich met het *Orchest* vereenigen, zoo moet de Organist *transponeren*, hetwelk niet alleen eene sterke oefening, maar ook eene naauwkeurige kennis van de *Harmonie* vordert.

Chorus, *Coro*, *Choor*, of *Koor*. Een zangstuk, in hetwelk het gevoel van eene
ver.

verzamelde menigte volks uitgedrukt wordt, en dat, even als de vier hoofdpertijen van eene Sijmphonie, talrijk bezet wordt. Het koor kan drie of vierstemmig, en met of zonder instrumentale begeleiding zijn.

Cimbal, of *Cijmbaal*. Een Hakkebord.

Cimbales. De Bekkens, bij de Turkfche of Militaire muziek.

Clarinetto. De Klarinet, een bekend blaasinstrument, hetwelk zich bijzonder door zijnen aangenamen toon onderscheidt.

Clarino. De Trompet, wanneer dezelve, als accompagnerend instrument, bij het Orchest, gebruikt wordt.

Claviatuur, of de *Klavieren*. De gezamenlijke toetsen van een Orgel of *Piano-forte*.

Clavichordium. Een speeltuig, bijna op dezelfde wijze gemaakt, als het *Piano-forte*, doch minder van toon, waarom het dan ook thans buiten gebruik gekomen is.

Clavier, of *Klavier*. Zie *Clavichordium*.

Coda. Een aanhangfel, of bijvoegfel, aan het einde van een muziekftuk.

Colarco, verkort *Colar*. Met den Strijkftok.

Colla parte. Met de hoofdftem. Dit beteekent in de Aria's, Duetten enz. dat het accompagnement den zanger volgen moet.

Coloraturen. Hierdoor verftaat men de gezamenlijke *Pafages*, *Progresfen*, *Rouladen* enz. die de Componist, bijzonder in eene *Bravour Aria*, boven eene enkele fijllabe van den

den tekst gezet heeft, om den zanger gelegenheid te geven, de vaardigheid van zijne stem te toonen.

Comes. De vergezeller, of de gelijkvormige herhaling van het Thema eener Fuge.

Come Sopra. Even als boven, zoo als te voren.

Comodamente, Comodetto, Commodo, of Comodo. Gemakkelijk, niet al te schielijk.

Compia cevole. Bevallig, aangenaam.

Completorium. De naam van die gezangen, waarmede, in de kloosters, de dienst van den dag besloten wordt.

Componeren. Zamenstellen, muziekstukken maken.

Componist. Toonzetter; zamensteller van Muziekstukken, of zulk een Toonkunstenaar, die behalve het aangeborene vermogen, hetwelk men *genie* noemt, alle regelen der theoretische en practische muziek volkomen verstaat, en dezelve met smaak en in achtneeming van tijd, oord en plaats zoodanig weet aan te wenden, dat zijne Toongedichten een schoon geheel vormen, aesthetische waarde hebben en grammatisch goed zijn.

Composition, Compositie. Muzikale stelkunst. Zoo zegt men de compositie van die Opera, of dat Concert, is goed, hetwelk beteekent, dat het grammatisch goed gezet is en aesthetische waarde heeft.

Composto. Zamengefeld, gecomponeerd.

Con Affetto. Zie *Affectuoso*.

Con Afflizione. Zie *Afflizione*.

Con

Con Agitazione. Zie *Agitato*.

Con Allegrezza. Zie *Allegrezza*.

Con Amarezza. Zie *Amarezza*.

Con Brio. Zie *Brioso*.

Concert, of Concerto. Eene volledige muziek, of zamenstemming van verschillende muzikinstrumenten, welke een vorst door-zijne *Kapel* doet uitvoeren, of die door een bijzonder gezelschap uitgevoerd wordt en waaraan dan elk liefhebber der muziek kan deel nemen; zijnde het ook een muziekstuk, waarmede een Toonkunstenaar, op het een of andere instrument, zijne bekwaamheid laat hooren.

Concertant, Concertato, of Concertante. Een muziekstuk, in hetwelk zich meer dan een Toonkunstenaar laat hooren, of die partijen, welke eene *Melodie*, met de hoofdstem afwisselende, voordragen.

Concordant. Zie *Baritono*.

Con discrezione. Met onderscheiding, met oordeel.

Con dolcezza. Zie *Dolce*.

Conducten. De tinnen of houten pijpen, waarmede de wind naar die pijpen van een Orgel gevoerd wordt, welke niet op de windlade zelve staan.

Con Espresfione. Met uitdrukking, met kracht en nadruk. Zie *Espresfivo*.

Con Fuoco. Met vuur, met drift.

Con Gravita. Met waardigheid, met ernst, deftig.

Con Grazia. Met bevalligheid, liefelijk. Zie *Grazioso*.

Con Gusto. Met smaak. Zie *Gustoso*.

Con

Con Moto. Levendig, met beweging, niet sleepende.

Con Osservanza. Met oplettendheid, naauwkeuriglijk.

Consonant, of *Consonerende.* De vereeniging, of zamenstemming, van twee toonen, welke aangenaam voor ons gehoor klinken.

Con Sordini, of *Con Sordino.* Met dempers. Zie *Sordino*.

Con Spirito. Met geest, met eene vurige voordragt. Zie *Spiritofo*.

Con Tenerezza. Teederlijk, gevoelvol.

Continuo. Zie *Basfo Continuo*.

Contrabas, of *Contraviolon.* De grootste soort van de strijkinstrumenten, waarmede de grondstem ondersteund en versterkt wordt.

Contrapunt. Beteekent in de compositie de hoedanigheid en inrigting van de stemmen, welke men, voor een aangenomen gezang, in orde stelt. Het is dus, het maken van eene of meerdere stemmen tot een reeds aanwezig gezang. Daar nu de stemmen op verschillende wijzen kunnen gesteld worden, heeft men ook verscheiden soorten van *Contrapunten*, b. v. zoo ingerigt, dat zij onder elkander kunnen omgekeerd worden, dat is, dat de onderste stem de bovenste, de bovenste eene middelste of onderste, enz. worden kan. Zoo noemt men ook deze wijze van stellen, *Dubbelde Contrapunt*, in welke alle *Fugen*, of *Fugenachtige* stukken, gezet zijn: maar indien er geene omkeering van de

de stemmen plaats heeft, wordt het *Enkele Contrapunt*, of slechts alleen *Contrapunt*, genoemd.

Contra Subject, of *Contra Sujet*. Die Melodie in eene *Fuge*, welke zich, afwisselende door alle stemmen, tegen het Thema laat hooren, en die gewoonlijk daar aanvangt, waar de *Comes* of vergezeller begint.

Con Variazioni. Met veranderingen.

Con Vivezza. Levendig, vrolijk.

Con Zelo. Met ijver, met drift.

Coperto. Bedekt, toegedekt. Dit woord komt somtijds, bij het gebruik der *Pauken* of *Keteltrommen* voor, wanneer dezelve met laken of floers moeten gedekt worden, om den toon te dempen.

Cornamusa. De zakpijp of doedelzak.

Cornet. Een pijpwerk in het orgel, hetwelk den *Zink*, een buiten gebruik geraakt blaasinstrument, nabootst.

Corno, of *Chor de chasfe*. Het Waldhoren.

Coro. Zie *Chorus*.

Corona. Zie *Fermate*.

Coulé. Sleepend, met aan elkander verbondene toonen.

Couplet. Een vers of eene afdeeling van een lied.

Credo. De naam van een bijzonder stuk in de *Misse*, hetwelk gezongen en, met muziek vergezeld, uitgevoerd wordt, en waarvan de woorden de geloofsbelijdenis der Catholieke Christenen bevatten.

Crembalum. Het bromijzer of de mond-trom.

Crescendo, of bij verkorting *Cres.* Toenemende, of in sterkte van toon aangroeiende, hetwelk ook menigmaal door het teeken aangetoond wordt. Zie ook

Diminuendo.

Cymbalum. Zie *Cimbales.*

DA.

Da Capo, of verkort *D. C.* Van voren af aan. Nog eenmaal.

Dal Piacere. Zie *Al Piacer.*

Dal Segno. Verkort *D. S.* Zie *Al Segno.*

Dammen. Houten lijsten, welke tus-schen de registers, op de windlade van het orgel liggen.

Decima. De tiende toon, van den hoofd-toon af, of een consonerende interval van tien trappen.

Decrescendo, verkort *Decres.* Zie *Diminuendo.*

Desfus. Zie *Discant.*

Diminuendo, verkort *Dim.* Afnemende of verminderende in sterkte van den toon. Deze woorden worden ook dikwijls

door dit teeken uitgedrukt . Het

teeken   duidt aan, dat

de plaats, onder welke het staat, in het be-gin

gin zwak, vervolgens, in sterkte van toon, toe- en weder afnemen moet, waarvan dit

leeken

het tegendeel

aantoont Zie ook *Crescendo*.

Diluendo, verkort *Dil.* Zoo veel als *Diminuendo*.

Discant. De hoogste der vier zangstemmen, bij de Italianen *Soprano*, en bij de Franschen *Desfus* genoemd.

Dispositie. Deze uitdrukking wordt gebruikt, wanneer men, van het Orgel sprekende, wil te kennen geven hoe veel *Klaviëren*, *Registers*, *Blaasbalgen*, *Pijpen*, *Windladen* enz. het heeft.

Dissonant. De harmonische verbinding van twee of meer toonen, welke, in de samenstemming, onaangenaam voor ons gehoor zijn, en waardoor het verlangen naar meerdere welluidendheid opgewekt wordt.

Divertissement, of *Divertimento*. Een kort muziekstuk, hetwelk geen bepaald karakter heeft, en meer geschikt is, om het gehoor te streelen, dan om een bepaald gevoel uit te drukken.

Dolce, verkort *Dol*, of *Dolcemente*, of *Con Dolcezza*. Zacht, aangenaam, streelend.

Dolcian, *Dulcian*, of *Dulcino*. Een Pijpwerk in een Orgel, hetwelk 8 voeten toon heeft, en den toon van de *Fagot* nabootst.

Doloroso. Smartelijk, met smartelijk gevoel.

Dolzfluit. Een fluitregister, in het Orgel, van eenen aangenaamen toon.

Dominante. De heerschende snaar, of de vijfde toon der toonsoort, in welke de *Modulatie* gesteld is.

Doppio. Dubbel. Dit woord komt in Orgelmuziek meermalen voor, wanneer in het *Pedaal* de *Bas* verdubbeld moet worden.

Drukkoppeling. Zie *Koppel*.

Dubbelde Contrapunt. Zie *Contrapunt*.

Duet, Duetto, of Duo. 1) Een muziekstuk voor twee instrumenten, welke met elkander overeenstemmen. Men heeft in de instrumentale muziek deze soorten van stukken voor allerlei instrumenten, welke meest tot bijzondere oefening dienen. 2) Een zangstuk, waarin twee personen, van een verschillend karakter, den tekst, nu eens alleen, dan weder vereenigd, vergezeld van instrumenten, naar hun bijzonder gevoel, uitdraken.

Due Volte. Tweemaal. Zie *Bis*.

Dulcino. Zie *Dolcian*.

Duo. Zie *Duet*.

Dux. De aanvoerder, of het *Thema* van eene *Fuge*.

ECOS.

Ecosfaise. Een Schotsche Dans.

Eenklank. *Unifonus*, of ook de zuive-

vere *prime*, bestaat uit twee toonen van gelijke hoogte, of laagte.

Entre-Acte. Tusschenbedrijf. Een muziekstuk, hetwelk bij eene *Opera* uitgevoerd wordt, wanneer de gordijn, tusschen de hoofdbedrijven, gevallen is. Naardien nu zulk een muziekstuk tot inleiding van het volgende bedrijf dient, moet ook het daarin heerschende karakter naauwkeurig, met het volgende bedrijf, in verband staan.

Espressivo, Con Espressione, of Expressive. Met nadruk, met gevoel.

FAG.

Fagot, Fagotto, of Basson. Een bekend blaasinstrument van hout, van eenen aangename en mannelijken toon.

Fandango. Een volksdans, in de zuidelijke gedeelten van Europa, in drie vierde maat, van een zeer teeder karakter.

Fanfare. Een klein muziekstuk, van een schitterend karakter, voor Trompetten en Pauken. Ook zekere korte stukjes, voor den Waldhoorn op de jacht in gebruik, van eenen vrolijken inhoud.

Fantasia. Een door toonen uitgedrukt, en als ware het, onbedacht spel, van de vrije verbeeldingskracht en vindingrijkheid van eenen toonkunstenaar, waarin zich de speler noch aan den vorm, noch aan eene hoofdtoonsoort, noch aan het behouden van eene gelijke tijdmaat, noch aan het vasthouden van

een bepaald karakter verbindt, maar zijne denkbeelden den vrijen loop laat.

Fastoso. Prachtig, met verhevene voordragt.

Fermate. Zoodanig rustpunt, in den loop van een muzikstuk, waardoor de beweging van de maat, met opzet, opgehouden wordt, opdat men den toon, op eene finaalnoot, veel langer dan naar gewoonte aanhoude, of op eene kleine Pauze langer vertoeve. Het teeken hiervan is een boogje met eene stip er onder, welke men boven de noot of Pauze stelt.

Figuraal gezang, of Mensuraal gezang. Dus noemt men, ter onderscheiding van het koraalgezang, die zangwijzen, welke uit toonen van verschillende lengte of korthed bestaan, en naar eene aangename en naauwkeurig bepaalde tijdmaat uitgevoerd worden.

Figuranten. Zie *Gezigtspijpen.*

Finaal Cadence. Het hoofdslot van een muzikstuk, in de toonsoort, waarin hetzelfde gezet is. Meestal verstaat men hierdoor zoodanige *Fantafie*, waarmede zich een Zanger of Concertspeler, in Aria's of Concerten, bij het einde, dat door eene *Fermate* voorafgegaan is, laat hooren.

Finale. 1.) Het laatste stuk van eene *Symphonie*, eene *Partij* of een *Ballet*, meestal van eenen vrolijken inhoud. 2.) De aaneengeschakelde stukken van een verschillend karakter, in eene Opera, waarmede een bedrijf eindigt.

Fine. Het slot of einde.

Flageolet. Eene kleine Bekfluit (*flute à bec*) van ivoor of hout, waarmede men de Canarivogels leert fluiten. Ook de Viool kan den toon van de *Flageolet*, door eene bijzondere vingerzetting en strijkmanier, nabootsen. De *Pasages*, waar zulks in eene *Solo* stem plaats moet hebben, worden aangewezen door de woorden: *Flautino*, *Armonico*, of *Sono Armonico*.

Flakfluit. Een pijpwerk in een Orgel, hetwelk van onderen merkelyk wijder is dan van boven, en 8, 4 of 2 voeten toon heeft.

Flautino. Fluitend, met den toon eener fluit. Zie *Flageolet*.

Flauto, in het meervoudige *Flauti*. De Dwarsfluit, een bekend blaasinstrument, van eenen liefelijken toon.

Flauto piccolo. De kleine *Dwars-* of *Octaavfluit*.

Flauto traverso. Zie *Flauto*.

Fondamento. De grondstem of Bas.

Forlane. Een Venetiaansche volksdans der Boeren en Gondeliers, die, zeer levendig, in zes achtste maat, gespeeld wordt.

Forte, verkort *f*. Sterk.

Fortissimo, verkort *ff*. Zeer sterk, allersterkst. Van het woord *forte* stammen de volgende aanwijzingen af, als: *Poco forte*, verkort. *pf*. een weinig sterk. *Piu forte*, verkort. *piu f*. meer sterk, of sterker. *Mezza forte*, verkort *mf*. matig sterk. *Rinforzando*, verkort *rf*. versterkt, wanneer een enkele toon meer nadruk moet hebben. *Sfor-*

zando, of *Sforzato*, verkort *Sf.* of *Fz.* zeer versterkt, met eenen, als ware het, uitgerpersten toon. Dit heeft alleen betrekking tot de noten, onder welke het staat.

Fresco. Frisch, levendig, met eene vrolijke beweging.

Fuga in Conseguenza. Zie *Canon*.

Fuge. Een muziekstuk, dat zich door eenen bijzonderen eigendommelijken vorm en inrigting, van alle overige soorten van stukken onderscheidt. Het bestaat uit een Thema, hetwelk door het geheele stuk van alle aanwezende stemmen opgevat en naar bepaalde regelen uitgevoerd wordt. Elke stem is daarbij zoo uitstekend, dat zij het karakter van eene hoofdstem vervult. Daarbij is de, op verscheidene wijzen, altijd wederkomende navolging van het Thema, dusdanig in de stemmen geweven, dat het, zonder afzondering eener hoofdperiode van de andere, daar henen stroomt, tot dat alle stemmen zich tot een gemeenschappelijk slot vereenigen.

Fughetta. Eene kleine Fuge, in welke het Thema niet zoo dikwijls uitgevoerd wordt, als in eene gewone Fuge.

Fuoco. Zie *Con Fuoco*.

Furioso. Woedende, woest, wild.

GAM.

Gamme. Muzijk sleutel, schaal, toonrij, of omtrek van den laagsten tot den hoogsten toon, van elk instrument

Gavotte. Eene Dansmelodie, van een

vrolijk en aangenaam karakter, welke niet in de gezelschapsdanfen, maar wel op het tooneel, in de Balletten, voorkomt.

Gedakt. Eene uitdrukking der Orgelmakers, om aan te toonen, dat de pijpen van boven gedekt of gesloten zijn.

Gemshoorn. Een sluitwerk in het Orgel, in hetwelk de pijpen van boven veel naauwer zijn dan van anderen.

Generale Bas. De vaardigheid, om de behoorlijke harmonie tot eene grondstem te vinden, en op een instrument voor te dragen. De accoorden worden met cijfers, welke men *Signatures* noemt, boven de grondstem, aangetoond, en terwijl de linkerhand de bas aanslaat, grijpt de rechterhand de overige toonen, naar zekere bepaalde regels, welke tot het aangetoonde accoord behooren.

Generale pause. Algemeene rust: noemde men het aldus, wanneer alle stemmen van een muzikstuk te gelijker tijd één of meer maten wachten moeten, zonder dat de maat daar door afgebroken wordt.

Generoso. Edel, met eene edele voordragt.

Gezigtspijpen. Die pijpen van een Orgel, welke voor in de kast voor het oog staan, en van beter metaal en eenigzins anders dan de andere gewerkt zijn, en waarin de wind, door houten of tinnen Conducten, gebragt wordt. Zij geven gedeeltelijk geluid, bijzonder de groote, welke men *sprekende* noemt, gedeeltelijk zijn zij slechts tot sieraad geplaatst, en deze noemt men *Figuranten*.

Giocoso. Aardig, schertsende.

Glisficato. Zacht, vloeiende, sloopende.

Gloria. De lofzang in de Mis, beginnende met de woorden: *Gloria in excelsis Deo.*

Grammatica. De gezamenlijke regelen van de muzikale stekunst, naar welke de toonen en accoorden aaneen verbonden moeten worden, wanneer de toonverbinding van enkele zetten aan de natuur der toonen en toonsoorten voldoen zal, en die zich, op eene lange ondervinding van de grootste Componisten, als ook op den fijnen smaak van geheele volken gronden, noemt men de *muzikale grammatick.* Van een muzikstuk waarin alle regelen in acht genomen zijn, zegt men: dat het *grammatisch* goed is.

Grave, of *Congravita.* Met ernst, deftig.

Grazioso. Bevallig, aangenaam.

Grofgedakt, of *Grootgedakt.* De grootste gedekte fluitstem in een orgel, meest van 16 of 8 voeten toon.

Grondstem. De Bas.

Grondstemmen worden alle registers in het Orgel genoemd, welke van 32, 16, 8 en 4 voeten toon zijn.

Grosje Caisse. De groote of Turkische Trom.

Guitarre. Een geliefkoosd instrument, met zes snaren, bijzonder geschikt tot het accompagnement van een zangstuk, en behoorende onder de soorten van *Luit,* *Cithar* enz.

Gustoso, of *Congusto.* Met smaak.

HAK.

HAK.

Hakkebord, of *Cimbaal*. Een bekend speeltuig, met metalen snaren bespannen, die met houten hamertjes gellagen worden, hetwelk nog slechts bij de dansmuziek der lagere volksklasse gebruikt wordt.

Harmonica. Een speeltuig, bestaande uit glazen klokken of kommen van verschillende grootte, die, binnen in elkander, aan eene spil vastgemaakt zijn, en met dezelve door eene trede in het rond gedraaid worden. Door het zachte opleggen van de vochtige vingers kan, door dezelve, een ten uiterste smeltende toon, van eene naauwelijks hoorbare zachtheid, tot eene aanmerkelijke sterkte, voortgebracht worden. De uitvinder van dit instrument is de beroemde Amerikaan B. FRANKLIN.

Harmonic. De gelijktijdige vereeniging, of zamenstemmende afwisseling van verscheidene toonen, die met elkander, volgens zekere, op de natuur en de betrekking der toonen gegronde, regelen verbonden worden, zoodat daardoor verscheidene, van elkander verschillende, melodien voortgebracht worden, welke bij de uitvoering in een welluidend geheel zamenvloeijen, en zich, tot een gemeenschappelijk doel, vereenigen.

Harmoniëmuziek. Eene, enkel uit blaasinstrumenten bestaande, muziek.

Harp. Bij de Italianen *Arpa*. Een instrument van eenen liefelijken toon, dat met darm- en besponnen zijden snaren voorzien

is

is, welke, door het aanraken met de vingers der beide handen, geluid geven. De oude in onbruik geraakte *Spitfe-Vleugel-* of *Zwitfersche Harp*, daarentegen, was met metalen snaren bespannen.

Hautbois. Zie *Oboe*.

Haute-Contre. De Fransche naam van de Altstem.

Haute-Taille. De hooge *Tenor*.

Hobbe. Zie *Oboe*.

Holfluit. Een opene fluitstem in het Orgel, met wijde pijpen, of van wijde menfuur.

Holpijp. Zie *Holfluit*.

Holquint. Een oud, open Quintregister, in het Orgel, van eene wijde menfuur.

Hoofdwerk, of *Hoofdmanuaal.* Het voornaamste klavier van een Orgel, door hetwelk het hoofdwerk bespeeld wordt, en op welks windlade niet alleen de grootste *Præstant*, maar ook de meeste en scherpste pijpwerken staan.

Hoorn, of *Waldhoorn.* *Corno,* *Corno di Caccia,* of *Cor de chasfe.* Een bekend koperen blaasinstrument, uit cirkelvormig gebogene pijpen bestaande, die in eenen wijden trechter uitloopen.

Hornpipe. Een oude Schotsche dans.

Hijme, of *Hijmnus.* Een lofzang b. v. het *Te Deum*.

II.

Il Tempo Crescendo beteekent, dat de

de tijdmaat, ten opzichte van de snelheid, moet toenemen.

Imitatio. De navolging, nabootsing, wanneer eene of meer stemmen eene zangwijze navolgen, welke eene andere stem vooraf voorgedragen heeft. Deze *Imitatie* kan op elken trap van den toonladder plaats vinden, en heet dan: eene *Imitatie op de Seconde*, op de *terts* enz.

Imponente. Bevelende, heerschzuchtig.

Inapplicabel. Aldus worden die passages genoemd, welke niet goed in de vingers liggen, en bij gevolg moeilijk uit te voeren zijn. Zij ontstaan, wanneer de Componist zet voor een instrument, dat hij niet genoegzaam kent, waardoor een, anders goed gecomponeerd, muziekstuk niet alleen zwaar uit te voeren is, maar ook het effect niet doet, hetwelk de Componist er zich van voorgesteld heeft.

In canone. In den trant van een *Canon*. b. v. *Menuetto in Canone*, Minuet in den trant van een *Canon*. Zie *Canon*.

Inganno, of *Cadenza d'inganno*. Een afgebroken slotval, wanneer de Modulatie in eene geheel vreemde Harmonie overgaat, anders dan het oor met zekerheid had kunnen verwachten, en waardoor bij gevolg hetzelfde in zijne verwachting te leur gesteld wordt. B. v. Alle stemmen vereenigen zich tot een gemeenschappelijk slot in *C*, groote *terts*; maar in plaats hiervan gaat de Modulatie in *A. Mol*, of eene andere toonsoort, over, welke men niet verwacht had; om wel-

welke reden het een *Bedrogfot*, of *Inganno* genoemd wordt. Bij de Franfchen heet het *Cadence rompue*.

Innocentamente. Onfchuldig, naïf, ongekunfeld.

Instrument, of *Muzikinftrument*, noemt men een werktuig, hetwelk door kunst zoodanig ingerigt wordt, dat het de noodige trillingen der lucht, welke tot het voortbrengen der toonen noodig zijn, ligtelijk opnemen, en met verfterkte kracht weder terugflooien kan.

Inffrumentale Muzijk. Zulke muzikftukken, welke alleen door inftrumenten uitgevoerd worden, en waarbij geen zang plaats heeft, in tegenoverftelling van *Vocale Muzijk*, aan welke de Toon- en Dichtkunst onafcheidbaar verbonden zijn

Interludium. Een tuffchenspel; hetwelk, als korte inleidingen, tuffchen de ftoffen van het Choraal of Kerkgezag gevoegd wordt.

Intermezzo. Eene korte muzikale tooneelvertooning, van eenen boertigen inhoud; welke flechts voor twee fpielende perfonen ingerigt is, maar, even als de Opera, doorgaans gezongen wordt, en bijgevolg uit *Recitativen*, *Aria's* en *Duëttten* beftaat.

Interval. De ruimte tuffchen twee toonen van onderscheiden grootte, of de vergelijking van eenen lageren met eenen hoogeren toon, ten opzigte van derzelver verwijdering van elkander. Zoo zegt men b. v. C. en D. is een *Interval* of ruimte van twee trappen;

pen of eene *Seconde*, en C. en B. is een *Interval* van zeven trappen of eene *Septima* enz.

Intoneren. Den toon aangeven. Wanneer de Priester in de R. Kerk eenige woorden voor het altaar zingt, die door het Koor beantwoord worden.

Introductio, of Introduzzione. De inleiding. Een muziekstuk, dat tot inleiding van eene *Opera*, of ander groot zangstuk, dient; zoo als b. v. de *Chaos*, waarmede de Schepping van H A I J D N begint.

Inventie Horen, en Inventie Trompet. Zoo noemt men die Horens, of Trompetten, waarop men, door het opsteken van bijzondere beugels, uit alle toonen blazen kan.

Inversie, of Inversjon. Omzetting, verwisfeling, wanneer in een zangstuk, het zij in een *Koor* of *Aria* enz. de woorden van den tekst, nadat zij eerst in de orde van den Dichter zijn voordragen, bij de herhaling verzet, en in eene andere orde gesteld worden b. v. wanneer de woorden „ *Volken! looft Hem, zingt Hem dank,*” bij de herhaling, op deze wijze gezongen worden. „ *Zingt Hem, looft Hem, zingt Hem dank!*”

K A M.

Kamer toon. De tegenwoordige stemtoon bij *Concerten, Opera's* of kamermuziek, die eenen halven, of ook op sommige plaatsen, eenen geheel toon lager is, dan de stem-

stemming van de Kerk-Orgelen, welke in den Koortoon staan.

Kapel. Eene verzameling van toonkunstenaars, welke een Vorst, tot de uitvoering van zijne Kerkmuziek, *Concerten* en *Opera's* onderhoudt.

Kapelmeester. Het ambt van het voornaamste lid, of den bestuurder, van eene Vorstelijke *Kapel*, die tegelijk een bekwaam Componist zijn moet, welke de noodige stukken voor de *Kapel* vervaardigt of uitkiest, en bij de uitvoering met het bestuur van de geheele muziek belast is.

Kastagnetten. Zie *Castagnetten*.

Kern. Het middelschot of de bodem, in eenige Pijpwerken in het Orgel.

Keteltrom. Zie *Pauken*.

Klarinet. Zie *Clarinetto*.

Klavier, of *Clavier* en *Claviatuur*. De verzameling van *toetsen*, van een *Orgel* of *Piano-forte*, op eene rij, naast elkander; ook wel een geheel speeltuig, *Clavichordium* genoemd.

Koor. Zie *Chorus*.

Koortoon. Zie *Choortoon*.

Koppel, of *Koppeling*. De inrigting bij de Orgels met twee of meer Klavieren, waardoor, het zij door verschuiving van het Klavier, het zij door het uittrekken van *Registers*, bewerkt wordt, dat een Klavier van het werk, dat niet bespeeld wordt, al dat gene mede moet spelen, wat op een ander Klavier van het Orgel uitgevoerd wordt. Daar nu elk Klavier zijne bijzondere Pijpwerken heeft,

heeft, zoo dient de koppeling der klavieren, om den toon te versterken. Naar de verschillende wijze van werktuigkundige zamenstelling, wordt zij onderscheiden in eene *Trek- of Drukkoppeling*.

Kopschroef. Zie *Kurkschroef*.

Kopstuk. Het bovenste stuk van eene fluit, in hetwelk het mondgat is, of van eene *Oboe*, in hetwelk de pijp gestoken wordt.

Koraal. Zie *Choraal*.

Kruk, of *Stemkruk*. Een werktuig van koperdraad, waarmede de tongen, aan eenige pijlwerken van een orgel, behoorlijk gesteld worden.

Kurkschroef, of *Kopschroef*. De schroef aan het kopstuk van eene Dwarsfluit, waarmede de kurk hooger of lager geschroefd wordt, naar mate de fluit hooger of lager van toon moet worden.

Kyrie. Een zangstuk, waarmede de Misse begint, dat de woorden *Kyrie eleison* enz. tot tekst heeft.

LAB.

Labium. De lip, het mondgat, of de insnijding, boven de kern, in de metalen en houten pijlwerken van een Orgel.

Lagrimoso. Weenende, schreiende.

Lamentabile, of *Lamentoso*. Klagen- gende, treurende. Dit vereischt eene aandoen- lijke voordragt, bij welke alles, wat gekunt- steld is, moet vermeden worden.

Languente, of *Languito*. Zuchtende, kwijnende.

Larghetto. Een weinig langzaam, met een zachtvloeiend en aangenaam gevoel.

Largo. Zeer langzaam, met de langzaamste beweging, daarbij vereischende, dat het stuk met nadruk en ernst gespeeld wordt.

Legato, of *Ligato*. Gebonden, gesleept.

Leggiere, of *Leggiermente*. Ligt, met eene ligte en ongedwongene voordragt.

Lento, *Rallentando* of *Retardando*. Vertragende, terughoudende, hoe langer hoe langzamer.

Lentamente, of *Lento*. Langzaam, gemakkelijk, bijna als *Adagio*.

Lier. Een bekend speeltuig der lagere volksklasse, met vier darmsnaren bespannen, welke door eene ronddraaijende houten schijf aangeraakt, en dus tot het aangeven van eenen krasfenden toon gebragt worden. De Dichters verstaan door dit woord eigenlijk de *Lyra* der Ouden, bestaande uit twee gebogen stukken hout of hoornen, tusfchen welke drie, zes of meerder snaren gespannen waren, die met de vingers bespeeld werden.

Ligato. Zie *Legato*.

Ligatuur. Binding, verbinding. De *passages*, welke in eene *Aria* of een ander zangstuk, op ééne lettergreep gezongen worden, noemt men *Ligaturen*.

Lira, of *Lyra*. Zie *Lier*.

Litanie. Boetpsalmen of gezangen, bij de Roomfche Kerk in gebruik.

Liu

Liuto. Zie *Luit*.

Loco, verkort *Loc.* Op zijne plaats. Dit beteekent, in de Vioolmuzijk, of in stukken, die voor eene Forte-piano van zes *Octaven* gezet zijn, dat men, na eenige *passages*, welke eene *Octaaf* hooger gespeeld moeten worden, die toonen, bij het woord *Loco*, weder op hunne regte plaats grijpen moet.

Lugubre. Treurig, klagende.

Luit. Een verouderd, bekend speeltuig, met vier en twintig darmsharen gespannen, die met de vingers bespeeld worden.

Luogo. Zie *Loco*.

Lusingando. Vleijende, zacht.

Luth. Zie *Luit*.

MAES.

Maestoso. Majestueus, verheven, of met waardigheid.

Maggiore, Majeur, of Majore. De groote of harde toonsoort, met de groote *terts*, welke geschikt is, om blijde gewaarwordingen uit te drukken.

Magnificat. De lofzang van *Maria*, die in de Roomsche Kerk, bij de *Vesper*, gespeeld wordt, en dezen naam verkregen heeft, omdat de woorden van denzelfen aldus beginnen: *Magnificat anima mea* enz.

Mancando, verkort *Manc.* Afnemende, zoo veel als *Diminuendo*.

Manuaal. Een handklavier van het Orgel.

Marcato. Uitstekend, uitmuntend. Men

vindt dit woord bij plaatfen, die uitftekend, en met eene verfterkte voordragt, moeten gespeeld worden.

Marcia, of *Marsch*. Een klein muziekftuk, dat voor militaire of andere plegtige optogten beftemd is.

Masure. Eene dansmuzijk der Polakken.

Medesimo tempo. Dezelfde maat.

Mediante. De *terts* van den hoofdtoon, in welken de *modulatie* gefield is.

Melodie, of *Melodij*. De wijze. Eene rij van toonen, welke in eene bepaalde maat gedeeld zijn, en verfcheiden rustpunten bevatten, waardoor dezelve in enkele leden kan afgedeeld worden.

Melodifche Hoofdnoten noemt men die noten van eene *melodie*, welke tot het *accoord* van den Bas behooren, die tot grond gelegd is.

Meno, of *Menu*. Minder. b. v. *Meno Allegro*, minder fchielijk dan te voren.

Menfuraal gezang. Zie *Figuraal gezang*.

Mensuur. 1.) De naauwkeurige bepaling en afdeeling van den tijd, in welken de noten, en van den duur, in welken de maten eens muziekftuks moeten uitgevoerd worden. 2.) Een kunstwoord der Orgelmakers, waarmede deze de meerdere of mindere wijdte van eene pijp aanwijzen; b. v. pijpen van eene wijde *mensuur* enz.

Menuet, of *Menuetto*. Een dans, welke zich door edele houdingen onderscheidt, en wiens *Melodie* in eene zeer matige drie vier-

vierde maat uitgevoerd wordt. De *Menuetten*, welke in *Sijmphonien*, *Quartetten*, *Quintetten* of *Sonaten* voorkomen, wijken zoo wel in *Rijthmus*, als ook in de maat, zeer veel van de oorspronkelijke inrigting der *Menuët* af, en men speelt dezelve veel schielijker dan die, welke gedanst worden,

Mesto. Treurig.

Metrum. Het maat-gewigt, de klankmaat of de Rijthmische gelijkvormigheid van de toonvoeten.

Mezza. Half. In de zamenstelling met andere woorden als: *Mezzo forte*, verkort *mf.*, of *mezf.* half sterk, of tusfchen zwak en sterk in.

Mezzo piano, verkort *mp.*, of *mezp.* half zwak of zacht.

Mezza voce. Met de halve stem, dat is, met de halve sterkte van den toon.

Middenstemmen, zijn die gene, welker melodie zich tusfchen de toonen van de bovenstem en den Bas laat hooren, als b. v. de *Alt* en *Tenor* in het koor, of de tweede viool en alt in eene sijmphonie.

Minaccioso. Dreigende. Dit vordert eene sterk uitftekende voordragt.

Mineur, of *Minore.* De zachte toonsoort, met de kleine *terts*, welke geschikt is, om treurige gewaarwordingen uit te drukken.

Miserere. Een zangftuk in de Roomfche Kerk, van den Italiaanfchen Componist ALLEGRI, over den Latijnschen tekst van den 57 Pfalm, *Miserere mei, Deus!* enz. het-

welk reeds sedert meer dan eene eeuw door de Paufelijke Kapel, bij den Godsdienst in de goede week, op woensdag en goeden vrijdag, uitgevoerd wordt. Dit stuk bestaat alleen uit de vier gewone zangstemmen, zonder eenige instrumentale muziek. De *Melodie* is zeer eenvoudig, maar de uitwerking wordt van allen, die het gehoord hebben, voor buitengemeen gehouden.

Missa, of *Messa*. Een zangstuk, dat in de Roomsche Kerk, onder den Eeredienst uitgevoerd, en meestal met instrumentale muziek vergezeld wordt. Zoodanig stuk bestaat uit verscheiden deelen, die nu eens als *Koor* of *Fuge*, dan weder als *Solo's*, *Duo's*, *Terzettten* of *Quartetten* voorkomen, en waartoe de Latijnsche tekst uit de volgende stukken bestaat, als: 1.) *Kyrie eleison*. 2.) *Gloria in excelsis*. 3.) *Credo in unum Deum*. 4.) *Sanctus Dominus*, en 5.) *Agnus Dei*, welke men, elk op zijne plaats, bijzonder beschreven vindt.

Misfale. Onder dit woord verstaat men al de gezangen, bij den Catholijken Eeredienst in gebruik, welke door den Paus GREGORIUS DEN GROOTEN vastgesteld zijn.

Mixtuur. Eene gemengde orgelstem, welke, bij den eigenlijken toon van elke toets, regelmatig deszelfs *terts*, *Quint* en *Octaaf* laat hooren, en slechts tot aanvulling bij meerdere enkele stemmen gebruikt wordt.

Moderato. Matig.

Modulatie. De toonuitwijking of kunst, om van de eene toonsoort in eene andere, op eene regelmatige wijze, over te gaan; hetzij door

door *Harmonie*, of door *Melodie*. In het laatste geval wordt het ook de Toonvoering geheeten.

Modus major. De harde toonsoort, uit de groote *terts*.

Modus minor. De zachte toonsoort, uit de kleine *terts*.

Molto. Zeer, veel; b. v. *Allegro molto*, zeer schielijk.

Monochord. Een toonmeter. Een instrument, op hetwelk de betrekkingen van de *Intervallen* uitgemeten en aangeteekend zijn, zoo dat men elken enkelen *Interval*, door eene bewegelijke kam onder de metalen snaar te schuiven, kan aangeven.

Monoton. Eentoonig.

Morendo, of *Moriante*. Stervende. Hetzelfde als *Diluendo*.

Motetto. Een muziekstuk voor vier zangstemmen, hetwelk uit verscheiden kleine *Fuga's* aan een geschakeld is, en waarvan de tekst profaïsche verzen uit den Bijbel behelst.

Moto precedente. Dezelfde maat als te voren.

Motus contrarius. De verkeerde of tegenbeweging, wanneer de eene stem stijgt, terwijl de andere daalt.

Motus Obliquus. De zijdebeweging, wanneer de eene stem blijft liggen, terwijl de andere voortgaat.

Motus rectus. De regte beweging, wanneer alle stemmen tegelijk klimmen of dalen.

NA.

Navolging. Zie *Imitatio*.

Nasat, of *Nazard*. Eene fluitstem in het Orgel, die boven de helft naauwer is dan onder, en wegens haren fisfenden toon dezen naam draagt.

None. De negende toon, van den hoofdtoon afgerekend, of een disfonerende interval van negen trappen.

Non molto, *Non tanto*, of *Non troppo*. Niet te veel, niet te zeer; b. v. *Allegro non troppo*, niet al te schielijk.

Note Sensible. Aldus noemen de Franschen het *Subsemitonium modi*, of den leidtoon, zijnde de groote *Septima* van elken hoofdtoon.

Notturmo. De algemeene benaming van die muziekstukken, welke bestemd zijn, om des nachts, in de opene lucht, of in een vertrek, uitgevoerd te worden. Soms geeft men dezen naam ook aan twee- of driestemmige zangstukken, zonder accompagnement, welke tot een gemeenschappelijk gezang, bij eenen avondmaaltijd, geschikt zijn.

OBLI.

Obligato, *Obligaat*. Gebonden, verbonden. Dit wil zeggen, dat de stem, met zulk een opschrift, als b. v. *Flauto Obligato*, aan het stuk verbonden is, en dat zoodanig stuk niet wel zonder de Obligate partij uitgevoerd kan worden, om dat de Componist

nist haar dikwijls de hoofdstem, of melodij gegeven heeft.

Oboë, Hoboe, Hautbois. Hobo. Een bekend blaasinstrument, dat in een *Orchest* onontbeerlijk is, en welks toon de menschenstem nabij komt.

Octaaf. De achtste toon van den hoofdtoon af, of een *consonerende interval* van acht trappen.

Offertorium. De *Antiphone*, welke in de Roomsche Kerk, bij de inwijding, in de Mis, gezongen wordt.

Officium Dei Genetricis. Het zingen van eenige Hooren in de Roomsche Kerk, ter eer van de Maagd Maria.

Onderdominante. De *quart* van den toon, in welken zich de *Modulatie* bevindt.

Ondermediante. De *Sexte* van den toon, in welken zich de *Modulatie* bevindt.

Openfluit. Een ongedekt pijpwerk in het orgel, van vier voeten toon.

Opera, of Operette. Een tooneelstuk, meestal van eenen vrolijken en comiquen inhoud, in hetwelk de gesprekken door *Aria's, Duetten, Terzetten, Koren* en dergelijke afgewisseld, en door het *Orchest* geaccompagneerd worden. Elk bedrijf sluit met eene reeks van aaneen geschakelde stukken, van verschillend karakter, welke men het *Finale* noemt.

Opera Seria. Een geheel op muziek gezet Tooneelspel, van eenen ernstigen of Tragischen inhoud, hetwelk doorgaans gezon-

gen en door muzikinstrumenten geaccompagneerd wordt.

Oratorium. Een op muziek gebragt Lyrisch Drama, van eenen Godsdienstigen inhoud, dat ten oogmerk heeft, om de harten der toehoorders, door de voorstelling van eene Bijbelsche Geschiedenis of andere plegtige handeling, met een Godsdienstig gevoel te treffen.

Orchest. De afgeperkte plaats voor het tooneel, in eenen *Schouwburg*, en de verhooging van den grond in eene Concertzaal, waarop de muziek uitgevoerd wordt. Dikwijls worden echter ook de spelende personen door dit woord bedoeld. b. v. Het Orchest is goed bezet, dat is: er zijn veel spelende personen.

Organo. Het Orgel, het grootste en tegelijk, met betrekking tot de mechanische inrigting, het kunstigste van alle muzikinstrumenten; maar tevens ook dat gene, hetwelk de kennis van de *Harmonie*, in derzelve geheel omvang, vereischt. Wie het eerste denkbeeld van het orgel gevormd heeft, is onbekend; maar daarin stemmen alle schrijvers overeen, dat men de eerste orgels uit het Zuiden in Italië gekregen heeft, en dat reeds eenige van dezelve, in de zevende eeuw, met toestemming van Paus VITALIANUS, in de Kerken ingevoerd zijn. In het jaar 756, kwam het eerste orgel in Duitschland, hetwelk PIPIJN als een geschenk van den Keizer CONSTANTIJN, uit Constantinopel, ontving. Eerst in de veertiende eeuw werd in Duitschland

land derzelve gebruik algemeener; zij waren toen zeer klein, en hadden niet meer dan twee Octaven. De toetsen waren zeer breed en ver van elkander verwijderd, zoo dat men dezelve met de vuisten moest nederflaan.

Organum. Zie *Organo*.

Orgel. Zie *Organo*.

Orgelpunt. Zie *Point d'orgue*.

Ostinato. Aanhoudend, gelijkmatig voortgaande, wanneer eene stem tot het einde toe in dezelfde maat blijft aanhouden.

Ottava alta. De hoogere Octaaf.

Ouverture. Elk volstemming instrumentaal muziekstuk, dat tot inleiding van eene *Cantate*, *Opera*, of *Ballet* enz. uitgevoerd wordt. In welken vorm de *Ouverture* ook verschijne, men zoekt dezelve, voor *Opera's* of groote zangstukken, zoo belangrijk mogelijk te maken, om de opmerkzaamheid der toehoorders op te wekken, en hunne verwachting van het stuk, hetwelk zij voorafgaat, te verhoogen.

P.

P. Deze letter wordt somtijds onder eene noot gesteld, in plaats van het woord *Piano*, zacht.

P. F. De verkorting van de woorden *Poco Forto*, een weinig sterk.

P. P. De verkorting van het woord *Pianissimo*, zeer zacht.

Palalaika. Eene Cither, bij de lage volksklasse, in Rusland, in gebruik.

Pan-

Pandore, of *Pandure*. Eene kleine Luit, met 8 of 12 metalen snaren.

Pantaleon, of *Pantalon*. Een verouderd speeltuig met metalen- en darmsnaren bespannen, hetwelk even als een Hakkebord, of ook als een Klavier, bespeeld wordt.

Partituur. Het boek van een muziekstuk, waarin alle stemmen zoodanig onder elkander geplaatst zijn, dat men derzelfer inhoud op eens overzien kan. Hetzelve is derhalve van evenveel gewigt voor den *Componist*, als voor den *Kapelmeeester* of bestuurder van een *Orchest*: — voor den *Componist*, omdat hij bij het bewerken zijner stukken alle neven- en vultemmen gemakkelijk met de hoofdstemmen vergelijken kan, enz. — voor den *Directeur* (bijzonder, wanneer hij het stuk zelf niet gesteld heeft,) om bij de uitvoering in staat te zijn, om met eenen opslag van het oog alles te kunnen overzien, wat een muziekstuk in zich bevat, en of hetzelve zonder mislagen uitgevoerd worde, tevens om de fouten, welke zich in de afgeschrevene partijen mogten opdoen, te kunnen verbeteren.

Partij. Eene der stemmen van een muziekstuk, b. v. van eene vioolpartij, fluitpartij enz.

Passage. Eigenlijk de gelijkvormige voortzetting van eene notenfiguur, door verscheiden maten, of ook het tegenovergestelde van het gezang, waarin de melodische hoofdnoden op verschillende wijzen ontleed en met vele nevennoten verbonden zijn, welker uitvoering veel vaardigheid vereischt.

Pastorale. Een herderslied. Een muziek-

zijkstuk van een eenvoudig, landelijk en teeder karakter, hetwelk meestal matig langzaam, in zes achte maat, gespeeld wordt.

Patetico. Verheven, met gevoel.

Pauken, Tijmpano, of Keteltrouwen. Twee koperen potten of ketels, over welke, door middel van schroeven, bereide ezelschuiden gespannen worden, die met twee stokjes, met bekleede bollen, geslagen worden.

Pause. Een zwijg- rust- of wachtteeken.

Pedaal. Het voetklavier van het orgel, door hetwelk de lagere bastoonen, met de voeten bespeeld kunnen worden. Een Duitfcher heeft hetzelfde, te Venetiën, in het jaar 1470, uitgevonden en daardoor aanleiding tot grootere volmaking van het orgel gegeven.

Pedaalharp. Eene Harp, welke, door middel van *pedalen* of voetregisters, in onderscheiden toonen kan gesteld worden. Zie *Harp*.

Per. Door, voor, b. v. *Sonate per il Violino Solo*, sonate voor de viool alleen.

Perdendo, of Perdendosi. Zich verliezende. Zoo veel als *Diminuendo*.

Pesante. Zwaarmoedig, nadrukkelijk, langzaam.

Piacevole. Bevallig, liefelijk.

Piacimento. (A) Naar willekeur, naar welgevallen.

Pianissimo, verkort *P. P.* Allerzachtst.

Piano, verkort *P.* Zacht, met eenen zachten toon.

Piano forte, of Forte piano. Het bekende geliefkoosde instrument der thans spe-

spelende wereld, hetwelk in het jaar 1717 door C. G. SCHRÖTER, zanger bij de kruiskerk, te *Dresden*, uitgevonden is.

Piatti. De Bekkens.

Piccolo. Klein; b. v. *Flauto Piccolo*, de kleine fluit.

Pictoso. Deelnemende, medelijdende.

Piffaro. De dwarspijp, veldpijp, eene soort van dwarsfluit

Pijpenbord. Een met gaten doorboorde plank, door welke de kleine pijpen, in het orgel, regt op gehouden worden, terwijl de groote pijpen op eene andere wijze, met aangefoldeerde metalen lisen vast gehouden worden.

Pijpenstok. Het deksluk eener *windlade* in het orgel, bestaande uit eene dikke eiken plank, met gaten doorboord, op welke de pijpen staan, en waardoor de wind in dezelve dringt.

Pijpwerk. De gezamenlijke pijpen van een orgel.

Pilotiden. De abstracten in een orgel. Zie *Abstract*.

Piqueren. Hierdoor wordt aangewezen, dat de noten in eenen streek op de viool moeten afgestooten worden.

Più. Meer. B. v. *Più forte*, of *Più f.* meer sterk, of sterker.

Più Mosso, of *Più Moto*. Met meer beweging.

Più tosto. Liever; b. v. *Adagio piu tosto Andante*. Langzaam, of liever naar den aard van eene *Andante*.

Piz-

Pizzicato, verkort *Piz.* Met de vingers geknipt. Dit komt alleen in de stemmen van de strijkinstrumenten voor, waar de snaren, in plaats van met den strijfstok, met de vingers moeten geïntoneerd worden.

Plectrum. De houten hartiertjes, waarmede het Hakkebord geslagen wordt, het stukje pen of leder, waarmede men den Cithar of de Mandoline bespeelt, — ook het ijzer, waarmede de *Triangel* geslagen wordt.

Poche, *Pochette*, *Pocetta*. Eene kleine zakviool.

Poco, of *Un Poco*. Een weinig.

Poco forte, verkort *Poc. f.* of *pf.* Een weinig sterk.

Point d'Orgue. Het orgelpunt, wanneer de Bas op het einde van eene *Fuge* op de *Dominante* blijft liggen, terwijl de bovenstemmen in onderscheidene *Harmoniën* doorgaan.

Polonaise. Een Poolsche volksdans, van een deftig karakter, in drie vierde maat.

Pomposo. Prachtig. Zie *Con gravita*.

Ponticello. De kam van een strijkinstrument; *Sul ponticello* beteekent, dat de Strijfstok dicht bij de kam moet gevoerd worden, waardoor de snaren eenen fluitenden toon voortbrengen.

Poolische Bok. De grootste soort van zakpijp, of doedelzak.

Portamento di voce. Het dragen van de stem. Dit beteekent, dat men de stem verheffen, en de toonen gelijk en duidelijk aanhouden moet.

Posaune, of *Bazuin*. Een bekend open tongwerk, in het *Pedaal* van het orgel, meest van 16 voeten toon, hetwelk eene van de sterkste en beste basstemmen is.

Positif. Een klein orgel zonder pedaal.

Potpouri. Een muziekstuk, hetwelk uit allerhande bekende *Aria's* of andere stukken is zamengesteld en tot een geheel gebragt, en waarin somtijds een of meer bekende *Thema's* gevariëerd zijn, met een woord: een mengelmoes.

Præambulum, of *Præludium*. Een voorspel.

Præluderen. Een voorspel maken, hetzij voor het kerkgezag of eenig ander muziekstuk.

Præludium. Zie *Præambulum*.

Præstant. De vooraanstaande pijpen van een orgel, welke ook *Principaal*, of hoofdpijpen genoemd worden, om dat zij van beter metaal dan de overige gemaakt zijn, en daarom beter in den toon blijven staan. Waaron dan ook de *tong*- en andere pijpwerken daarnaar gestemd worden. Men plaatst dezelve meest voor in de kast van het orgel, en zij ontvangen den wind door *Conducten*.

Presferen. Zieh in de maat te buiten gaan, drijven, schielijker spelen dan noodig is.

Prestissimo. Zeer schielijk.

Presto. Schielijk.

Presto assai. Allerschielijkst.

Prima, of *Primo*. De eerste. *Violino primo*, de eerste viool.

Prima Donna. De eerste of voornaamste zangeres, bij eene *Opera*.

Prima Vista. Op het eerste gezicht, zonder voorafgaande beoefening.

Prime. Twee toonen op denzelfden trap van de toonladder.

Principaal. Zie *Præstant*.

Principaalbas. Een open fluitregister in het orgel van 16 voeten toon, in het pedaal, welks pijpwerk, in groote orgels, in het gezicht staat.

Principale. De voornaamste. B. v. *violino principale*, de voornaamste vioolstem.

Progresfion. De trapswijze voortzetting van een kort melodisch stuk, in eene en dezelfde stem.

Pfalm. Deze schijnt oorspronkelijk een gezang geweest te zijn, waarvan men zich, met accompagnement van een snaarinstrument, tot den huisfelijken Godsdienst bediend heeft. De Psalmen werden door Koning DAVID niet alleen tot eenen hoogen graad van volmaaktheid gebragt, maar ook bij den openbaren Godsdienst van de Israëliten ingevoerd. Volgens het verhaal van EUSEBIUS, zijn de Psalmen, door Keizer CONSTANTIJN den Grooten, in de Christelijke Kerk in gebruik gekomen.

QUA.

Quadrille. De melodie van eenen dans, van gelijken naam, van een vrolijk karakter,
D be-

bestaande uit 2, 3, of 4 *reprisen* van acht maten.

Quarte. De vierde toon van den hoofdtoon, of een *consonerend interval* van vier trappen.

Quartetto, of *Quatuor.* Een muziekstuk voor vier *concerterende* instrumenten of zangstemmen.

Quartettino. Eene kleine *Quartet*, of *Quatuor*.

Quasi. Bijna. B. v. *Andante quasi Allegretto*, gaande, maar bijna als eene *Allegretto*.

Quatuor. Zie *Quartetto*.

Quintadeen. Eene van de beste en meest gebruikelijke orgelstemmen, zijnde een open fluitwerk, van eene naauwe *mensuur*, welke zoodanig geïntoneerd wordt, dat zij in de *quint*, of eigenlijk in de *duodecime* overzet.

Quinte, of *Quint.* De vijfde van den hoofdtoon, of een *consonerend interval* van vijf trappen.

Quintetto. Een muziekstuk voor vijf instrumenten of zangstemmen.

RA.

Raket, of *Ranket.* Een gedekt tongwerk in oude orgels, van 16 of 8 voeten toon, waardoor een oud blaasinstrument van denzelfden naam wordt nagebootst.

Rallentando. Zie *Lentando*.

Rastraal. Eene koperen trekpen, waarmede de vijf lijnen, op welke men de noten schrijft,

schrijft, in eens kunnen getrokken worden.

Recitativ. Eene soort van gezang, dat tusschen de *Declamatie* en het eigenlijk gezang het midden houdt. Het onderscheidt zich daardoor van de *Declamatie*: 1.) Dat de bijzondere toonen der uitspraak tot eenen zekeren graad in den zangtoon overgaan, en dat hunne hoogte en laagte zoo nauwkeurig bepaald zijn, dat daarbij eene toonsoort tot grond ligt. 2.) Dat deze toonen zoo gerangschikt zijn, dat zij tot eene harmonische ondersteuning bekwaam worden, zoo dat zij door eene rij van afwisselende accoorden vergezeld kunnen worden. Het *Recitativ* bindt zich aan geen vaste toonsoort, noch gelijkvormige maatbeweging, en wordt slechts daarom in maten afgedeeld, opdat het *accompagnement* de zangstem zou kunnen volgen.

Regaal. Een tongwerk van 16 of 8 voeten toon, in het orgel, welks pijpen meestal van koperblik gemaakt zijn.

Regeerwerk. De algemeene naam van die werktuigkundige inrigting in het orgel, waardoor, bij het nederdrukken der toetsen, de *Cancelventilen* opengetrokken worden, opdat de wind in de pijpen kunne dringen.

Registers. De dunne houten trekkers of *slepen*, tusschen den *pijpenstok* en de windladen van een orgel, waardoor de toegang van den wind, tot de pijpen, geopend of gesloten wordt. Dikwijls wordt ook het gezamenlijke pijpwerk van eene stem, met dezen naam benoemd.

Registerknoppen. De uitstekende knoppen

pen ter wederzijde van of boven de klavieren van een orgel, door welke men de Registers of slepen onder de pijpen kan openen of sluiten, en bij welke de naam der orgelstemmen staan, tot welke zij den toegang van den wind verleenen of afluiten.

Regeerstangen. De lange vierkante houten regels, aan welke de *register-knoppen* gehecht zijn, en waarmede het inwendige zamenstel der *registers* verbonden is.

Relatio non harmonica, of *Mi contra fa*. De onharmonische tegenstelling, of de voortbeweging van twee stemmen, welke zich op tweederlei toonsoorten gronden, en in welke een toon, die in de eene stem natuurlijk voorkomt, terstond daarop in de andere een halve toon verhoogd of verlaagd voorkomt. B. v.

$$\left\{ \begin{array}{cc} a & f \\ f^{\text{kruis.}} & a \end{array} \right\} \text{ of } \left\{ \begin{array}{cc} b & d \\ g & b^{\text{mol.}} \end{array} \right\}$$

Remotus. Verstrooid.

Repercussio. De wederslag, of die orde, in welke zich, afwisselende, de *Dux* of aanvoerder en de *Comes* of vergezeller, in eene *Fuge* laten hooren.

Repeteren. Herhalen.

Repetitie. De Muzijkproef, waarin men de stukken zoo lang herhaalt, tot dat dezelve zonder fouten kunnen uitgevoerd worden.

Reprise. Herhalingsteeken.

Requiem. Een muzijkstuk, hetwelk in de Roomsche Kerk voor de afgestorvenen uitgevoerd wordt, en met de woorden: *Requiem eternam* enz. begint. De beroemde

Com.

Compositie van den onsterfelijken MOZART heeft dit stuk algemeen bekend gemaakt.

Resolution. De oplossing.

Responsorium. Het antwoord, hetwelk, in de Roomsche Kerk, de gemeente of het Koor, op het *Solo* gezang van den Priester voor het Altaar zingt.

Resonans. De versterking van eenen klank, ontstaande uit de stuiting en terugkaatsing van het geluid, op een veerkrachtig ligchaam.

Retardando, Ritardando, of Ral-lentando. Aanhoudende, terughoudende, hoe langer hoe langzamer.

Rhetorica. Dus noemen eenige toonkunstenaars de tot de muzikale stekunst behoorende wetenschap, volgens welke de enkele melodische deelen, naar een bepaald doel, tot een geheel verbonden worden. Dezelve bevat de zes volgende hoofdafdeelingen: 1.) De muzikale Periodenbouw. 2.) De muzikale schrijfwijze. 3.) De onderscheidene muziksoorten. 4.) De rangschikking van muzikale gedachten, met betrekking tot den omvang der stukken, benevens de leer der figuren. 5.) De voordragt of uitvoering der stukken, en 6.) De muzikale kritiek.

Rhythmus. Dit Grieksche woord betekent niet alleen, in de muziek, de betrekking der toonvoeten, uit welke de onderscheidene soorten van de maat bestaan, maar ook hoofdzakelijk de betrekking, welke de enkele melodische deelen of zetten van eene periode, die

die uit zulke toonvoeten bestaan, tot elkan-
der hebben.

Ricercata, of *Ricercare*. Eene kunstfuge.

Rinforzando, of *Rinforzato*. Verkort *Rinf*, of *rf*. Versterkt, met eenen versterkten toon. Zie *Forte*.

Ripienist, *Ripienfpeker*. Een toonkunfenaar, die in gezelfchap van anderen, eene der vier hoofdftemmen, bij vol *Orchest*, voordraagt.

Ripieno. De veelvuldig bezette ftemmen van een koor, de eerfte en tweede viool, alt en bas bij eene Sinfonie, noemt men *Ripienftemmen*, om dezelve van de Solo ftemmen te onderfcheiden.

Rifoluto. Stout, moedig.

Ritardanto, of *Ritardato*. Zie *Retardando*.

Ritornel, of *Ritornello*. Het voor- en tufchenspel, dat tot eene inleiding voor eene aria, een koor of concert dient, en met volle muziek de *Solo's* afwiffelt.

Riverfo, *Rivescio*, of *Alrovescio*. Omgekeerd, verkeerdt. In de ftemmen betee- kent dit woord eenen zet, welke van het einde, wederom van noot tot noot, naar voren toe, gefpeeld moet worden. In eene van de finfoniën van HAIJDN vindt men eene *menuet*, waar de Menuet en de Trio beide van achteren naar voren toe gefpeeld moeten worden.

Rivolgimento. De verwifeling of omkeering van de ftemmen, in het dubbele contrapunt.

Rivoltato. Omgekeerd. Zie *Riverfo.*

Roerfluit. Eene gedekte orgelstem, in welke deksel een klein pijpje steekt. Deze fluitstem klinkt scherper dan eene ordinair gedekte, en elke pijp laat, hoewel zwak, hare quint met zich hooren. Men vindt deze stem van 16, 8 en 4 voeten toon.

Roerwerk. Zie *Tongwerk.*

Romance, of *Romanze.* Oorspronkelijk een lied, hetwelk eene treurige of verliefde vertelling, in eene Lijrische dichtmaat, behelst. De melodie tot zulk een lied, moet daarom uit een ongekunsteld, naif en aandoenlijk gezang bestaan, hetwelk zich, voor zoo verre het in den vertellenden toon verschijnt, zeer naar den vorm van het Rondo laat buigen, en daarom worden ook de instrumentale stukken van eene langzame maatbeweging en het bovengemelde karakter, Romancen genoemd.

Rondo. Dit was voorheen een klein dichtstuk van dertien verzen, elk van drie Strophen, van welke de middelste niet berijmd was, enz. Het muzikale *Rondo* wordt gevonden als het slotstuk van *Sonaten*, *Quatuors*, *Sinfoniën*, enz. Het *Thema*, of de eigenlijke *Rondozet*, heeft het karakter van eene dansmelodie, en wordt naar elke hoofdperiode herhaald. Men vindt het *Rondo* in alle maatsoorten en, wanneer het van eene langzame beweging is, hetzij het voor een gezang, hetzij het voor Instrumenten gezet is, wordt het eene *Romance* genoemd. Het spreekt voor het overige,

ge van zelf, dat de voordragt van het *Rondo* naif en ongekunsteld zijn moet.

Roulade. Een loop, eene passage of eene opvolging van schielijke noten, welke, bij het gezang, op eene syllabe gezongen worden.

Roulemant. Een roffelslag, bij het bespelen der *keteltrommen* voorkomende.

Roversciamento. De omkeering of verwisfeling der stemmen in het dubbele *Contrapunt*.

Rovesfio. Zie *Riverso*.

Rugpositif. Dat gedeelte van het orgel, hetwelk in eene bijzondere kast gesloten is, zijne eigene windlade, klavier en pijpwerken heeft, en achter den rug van den Orgelspeler geplaatst is. Men kan het als een afzonderlijk werk gebruiken, of door middel van eene koppeling met het hoofdwerk verbinden.

Ruischpijp. Eene oude gemengde orgelstem, welke op elken toets, in de plaats van zijnen eigenlijken toon, de *Quint* en *Octaaf* aangeeft.

Rustteeken. Dit wordt aangewezen door eenen boog met eene slip er onder. Wanneer men dit boven noten of pausen vindt, toont hetzelfde aan, dat de noten of pausen langer dan naar gewoonte moeten uitgehouden worden, of dat men, om zoo te spreken, daarop moet blijven rusten. Velen noemen dit teeken veerkeerdelijk een *Point d'Orgue*, hetwelk een Orgelpunt beteekent. Zie *Point d'Orgue*.

SAL.

Salve Regina. Een in de Roomsche Kerk gebruikelijk en aan de Maagd Maria gericht gezang, hetwelk op bepaalde tijden, na het *Completorium*, gezongen wordt.

Sanctus. Een muziekstuk, dat bij de Mis, voor de Elevatie gezongen wordt, en aldus begint: *Sanctus, Dominus, Deus, Sabaoth!* enz.

Scemando. Afnemende. Zie *Diminuendo*.

Scherp. Eene scherpe *Mixtuur* in het orgel, welke, behalve haren eigenlijken toon, de Quint en Octaaf aangeeft en, wegens derzelve klein pijpwerk, het een- of twee-gestreden (of gestreepte) Octaaf repeteert.

Scherzando Scherzo, of Scherzoso. Boertig, komiek, luimig.

Sciolto. Vrij, ongebonden; bij gevolg de noten niet gesleept, maar afgestooten.

Sdegnoso. Koppig, hatelijk

Seconde. De tweede toon van den hoofdtoon; of een dissonerend interval van twee trappen.

Seconderen. De tweede stem, bij eene *melodie* of hoofdstem, spelen of zingen.

Secondo, of Seconda. De tweede stem, als *Violino Secondo*, de tweede viool.

Segno. Zie *Al Segno*.

Segue, of Siegue. Het volgt, b. v.

Segue Allegro. Het Allegro volgt.

Semitonium. Een halve toon.

Semplice, of Semplice. Eenvoudig, zonder versiering.

Sempre. Altijd. B. v. *Sempre piano.* Altijd zacht.

Senza. Zonder. b. v. *Senza Sordini.* Zonder dempers. Hiermede wordt bij de strijkinstrumenten aangetoond, dat men, na een stuk, hetwelk met dempers heeft moeten gespeeld worden, dezelve wederom moet afnemen.

Septima. De zevende toon van den grondtoon af, of een disfonerend interval van zeven trappen.

Serioso. Ernstig. Met mannelijken en vollen toon.

Serpent, of *Serpentono.* Het Slangenroer. Een blaasinstrument, waarvan men zich bij krijgsmuziek bedient en dat, bij de harmonie muziek, dezelfde plaats bekleedt als de Contrabas bij de orchest muziek.

Sesquialter, of *Sesquialtera.* Eene gemengde vulstem in het orgel, welke in plaats van haren regten toon, de terts en de quint op elken toets aangeeft.

Sestetto, of *Sextuor.* Een muziekstuk voor zes *obligate* instrumenten of zangstemmen.

Sestole. Eene notenfiguur van zes gelijke noten, welke ontstaat, wanneer twee *Triolen* aan elkander verbonden worden.

Sexte. De zesde toon van den hoofdtoon af, of een consonerend interval van zes trappen.

Sforzando, of *Sforzato.* Zie *Forte.*

Si. Men. B. v. *Si volti.* Men keere het blad om. *Si replica,* men herhale.

Si-

Siciliano, of *Alla Siciliana*. Een muziekstuk van een eenvoudig landelijk karakter, dat eene navolging is van zulke melodiën, naar welke de landlieden in Siciliën dansen.

Siffluit, of *Suffluit*. Eene kleine opene fluitstem in het orgel, van wijde *mensuur*, en tot de soorten van holfluiten behorende. Men vindt deze stem van 1 of 2 voeten, als ook van $1\frac{1}{2}$ voet toon, als een Quint register.

Signaturen. De cijfers, bij den Generaalen Bas, boven de Basnoten, waarmede de intervallen aangetoond worden, welke de registerhand moet aanslaan.

Siguidilla. Een Spaansch volksgezag, in drie vierde maat, van een teeder karakter, hetwelk, onder vergezelling van de *guitarre* en *kastagnetten*, gedanst en gezongen wordt.

Silvano il Sordino. Men neme den demper weg.

Sin'al fine, of *Sin'al* . Tot aan het sluitteeken; b. v. *Dacapo Sin'al fine*. Van voren af aan tot aan het sluitteeken.

Sinfonie. Zie *Sijmphonie*.

Sireplica. Men herhale.

Sitace. Men zwijge.

Stepen. De smalle strooken hout, met gaten doorboord, welke door de *registers*, onder de pijpen in een orgel, bewogen worden, en waardoor aan den wind toegang tot de pijpen verleend of benomen wordt.

Slepen. De aan elkander verbondene
en

en onafgebrokene voortzetting der toonen, in een muziklûk. Het teeken hiervan is een langere of kortere boog boven de noten, welke dus aanwijst, dat dezelve niet afgestooten, maar aan elkander verbonden, moeten gespeeld of gezongen worden.

Sleutel. Notensleutels zijn die teekens voor aan de muziklijnen, welke aantoonen de lijn, waarop een zekere toon zal komen te staan, waarnaar de andere toonen kunnen afgeleid worden. — Men heeft drierhande Sleutels, in de muziek, welke op eene der vijf lijnen staande, waarop wij de noten schrijven, één' van de zeven hoofdtoonen aanwijzen, naar welken wij het vervolg van de toonladder bepalen kunnen. Deze zijn: 1.) De C-of-Zangfleutel. 2.) De Viool-of-G Sleutel. 3.) De F-of-Bassfleutel. — De C Sleutel wordt op drierlei wijzen gebezigd. De lijn, op welke dezelve staat, en die van hem den naam van C ontvangt, toont de C van het een-gestreckene Octaaf aan. Staat de Sleutel: 1.) op de onderste lijn, dan beteekent dezelve den Discant, de Sopraan of hoogste zangstem. 2.) Plaats men denzelve op de derde lijn, dan beteekent hij de Alt of tweede zangstem, gelijk ook de Alt-viool. Staat dezelve, ten 3^e.) op de vierde lijn, dan wijst hij den Tenor of de derde zangstem aan. — De Viool-of-G Sleutel staat altijd op de tweede lijn, welke van hem den naam van G ontvangen heeft, en wordt zoo wel voor den zang, de regterhand van het Fortepiano of Orgel, de Fluit, Clarinet, Oboe, Waldhoorn, Trompet,

pet, Guittarre, en onderscheidene andere instrumenten, als voor de Viool gebezigd. — De F-of-Basleutel staat op de vierde lijn, welke naar hem den naam van F draagt, en wordt gebruikt voor de laagste toonen of den Bas; b. v. voor de linkerhand van het Fortepiano of het Orgel, den Contra-bas, de Violoncel, Fagot en meer andere instrumenten.

Smanioso. Woedende.

Smorz. Verkorting van *Smorzato*, of *Smorzando*. Kwijnende, afnemende, tot het volledige uitgaan des toons.

Soave, of *Soavemente*. Liefelijk, aangenaam.

Solfeggeren. Zich oefenen in het zingen der noten. Zie *Solfeggio*.

Solfeggio. Een muziekstuk, dat met geenen tekst verbonden is, en tot oefening in de zangkunst dient. De noten worden dan op de zeven Sijllaben ut, re, mi, fa, sol, la, ci gezongen.

Solo. Een muziekstuk voor een doorgaans concenterend instrument, dat door eene grondstem geaccompagneerd wordt. Men is ook gewoon met het woord *Solo*, die plaatsen in de partijen van de blaasinstrumenten aan te toonen, waar het een of andere instrument, voor eene poos, de hoofdmelodie voert. Verder noemt men *Solo's*, die hoofdperioden, welke, tuschen de *Ritornels* van een Concert, door de hoofdstem uitgevoerd worden.

Sonata, of *Sonate*. De algemeene naam van die muziekstukken, welke, uit onderscheiden deelen van verschillend karakter be-

bestaande, het gevoel van een enkel mensch, of van verscheiden enkele personen, uitdrukken, en daarom ook enkel bezet worden. Onder de soort van Sonaten behooren alle muziekstukken, welke wij onder den naam van *Solo's*, *Duo's*, *Trio's*, *Quatuors* kennen.

Sonatine. Eene kleine Sonate of een muziekstuk, hetwelk kort, en niet zoo uitvoerig is als de *Sonate*.

Sono Armonico. Deze woorden wijzen de *Flageolet* toonen aan, welke op de viool moeten nagebootst worden.

Sonometre. Een toonmeter. Zie *Monochord*.

Soprano. De hoogste vrouwenstem of de *Discant*.

Sordini. (*Con*) Met dempers.

Sordino. De Demper. Een klein instrument van hout, ivoor of metaal, dat men op de kam van de strijkinstrumenten zet, waardoor de toon veel zachter wordt, en eene bijzondere modificatie verkrijgt.

Sordun. Een open tongwerk in het orgel van 16 of 8 voeten toon.

Sostenuto. Onderhoudende, of met eenen aanhoudenden en voortklinkenden toon.

Sotto voce. Met eene heesche stem, of met de halve sterkte van den toon. Waar deze woorden staan, moet men den strijkstok van de kam verwijderen en meer naar den toets brengen, waardoor eene zeer merklijke heeschheid in den toon veroorzaakt wordt.

Speelfluit. Zie *Gemshoren*.

Spie-

Spiccato. Duidelijk.

Spirito (Con.) of *Spiritoso*, of *Spirituoso.* Geestig, met eene geestige voordragt.

Spitsfluit. Eene kleine fluitstem in het orgel, welker pijpen naar boven spits toelopen.

Spond. Een met leder overtrokkene plank, waarmede de voorzijde der *windlade* in het orgel gesloten wordt, en door welke te openen, men de ongemakken aan de *Cancelventilen* en derzelve veeren verhelpen kan.

Stabat mater. De Passie Cantate of het lijdensgezag in de Roomsche Kerk, hetwelk met deze woorden begint, en door de voortreffelijke Compositie van *PERGOLESI* algemeen bekend geworden is.

Staccato, verkort *Stac.* Afgestooten, elke noot afgezonderd van de anderen.

Stanza. Een vers van een gedicht.

Stem, of *Stemstok.* Zie *Ame.*

Stemfluit. Een klein houten fluitje, in de gedaante van eene houten orgelpijp, in welks bovenste gedeelte men eenen stempel kan schuiven, waardoor hetzelfde verschillende toonen voortbrengen, en dus tot het stemmen van andere instrumenten kan gebruikt worden.

Stemhamer, of *Stemfleutel.* Een bekend instrument of ijzeren hamertje, waarmede men de schroef van het Fortepiano of van de harp kan omdraaijen, om de snaren te stemmen.

Stemtrechter. Een houten of koperen

ren werktuig der orgelmakers, waarmede zij de bovenste opening der pijpen wijder of nauwer maken, om dezelve te stemmen.

Stemvork. Een stalen werktuig, in de gedaante van eene vork, met twee tanden. Wanneer de tanden schielijk op de tafel geslagen worden en het werktuig vervolgens met de steel op den tafel gezet wordt, geeft het den toon van *a*, naar welken men de *Fortepiano's* of andere instrumenten stemt, naardien hetzelfde niet gelijk andere, hiertoe dienstige instrumenten, aan de veranderingen van het weder onderworpen is.

Stevel. De houten of metalen voet, op welken de pijpen van de tongwerken in een orgel staan.

Stilgedakt. Eene gedekte fluitstem in het orgel, van eenen zwakken en liefelijken toon, meest van 8 voeten.

Stretto. Nauw. Dit woord wordt: 1.) In eene Fuge voor die plaatsen gezet, waar het Thema in de volgende stemmen begint, vóórdat de voorafgaande hetzelfde nog geëindigd hebben. 2.) Komen de woorden *piu stretto* in uitvoerige muziekstukken voor, waar de beweging op het laatst schielijker zijn moet.

Striguendo, of Stringendo. Hetzelfde als *Stretto*.

Stijl. De muzikale schrijftrant. Alle soorten van muziekstukken hebben een bijzonder doel, hetwelk noodzakelijk maakt, dat men niet alleen op den aard, hoe zich de gevoelens daarbij uiten en wijzigen, maar ook op de toevallige omstandigheden, als tijd, plaats en

en gelegenheid, letten moet. Zoo is b. v. het verheven gevoel van eene, in den tempel der Godsvereering, verzamelde gemeente aanmerkelijk onderscheiden van de verhevene gewaarwordingen van een verzameld volk, bij den plegtigen intogt van de verdedigers des vaderlands. Wanneer men derhalve op zulke hoogstnoodige voorwerpen het oog vestigt, bij het bewerken der muziekstukken, verkrijgen zij iets karaktermatigs, hetwelk men den *stijl* of *muzikalen schrijfrant* noemt.

Den *stijl* verdeelt men wederom in drie bijzondere takken, als: 1.) Den kerkenstijl, die zich door eenen ernstigen gang der melodie en door weinig versieringen van dezelve, door de menigvuldige bindingen, door het strenge bijbehouden van het *Thema*, en de in hetzelfde voorkomende notenfiguren, door het meerder gebruik der *dissonanten*, en eindelijk daardoor kenschetst, dat de stemmen, in het dubbele Contrapunt gezet zijnde, elk het karakter eener hoofdstem vervullen. 2.) Den *kamerstijl*, of den vrijen en ongebondenen schrijfrant, welken men ook den galanten stijl noemt. Deze karakteriseert zich: a.) Door de menigvuldige versieringen der melodie en ontleding der melodische hoofdnoden, door meer uitstekende afdeelingen, door eene sterkere afwisseling der Rijthmische deelen, en het aaneenschakelen van de zoodanige, welke niet altijd betrekking op elkander hebben. b.) Door eene minder ingewikkelde *Harmonie*. c.) Daardoor, dat de overige stemmen de hoofdstem slechts tot accompagnement strekken

ken. Alle foorten van enkele zetten in groote zangstukken, als: *Aria's*, *Duetten*, *Koren*, enz. alle foorten van *Balletten* en dansmuziek, als ook alle *Concerten*, *Sijmphonien* en *Sonaten*, welke niet als eene *Fuge* bewerkt zijn, rekt men tot de muziekstukken in den vrijen stijl. 3.) Den *Tooneelstijl*, welke ten oogmerk heeft, zedelijke gevoelens uit te drukken, waartoe eene daargestelde handeling aanleiding geeft. Daar het *Drama* niet voor kenners en liefhebbers van de muziek alleen, maar voor een gemengd publiek bestemd is, moet het zich door meerdere eenvoudigheid in de uitdrukking en mindere kunstigheid, van den kamerstijl onderscheiden, hoewel het hendaags moeilijk valt, om eene grenslijn tuschen deze beide stijlen te trekken.

Subbas. De diepste fluitstem van het Peedaal in het Orgel, gewoonlijk van 16 voeten, en in groote orgels van 32 voeten toon.

Subito. Spoedig, schiekelijk. B. v. *Volte Subito*, keer spoedig het blad om.

Subject. Het *Thema* van eene *Fuge*.

Subsemitonium modi. De onder halve toon van de toonfoort, in welke zich de *modulatie* bevindt of de leidtoon. Zie *Note Sensible*.

Sul ponticello. Zie *Ponticello*.

Suoni armonichi. Zie *Flageolet*.

Super Octaaf. Eene opene fluitstem in het orgel, welke twee *Octaven* hooger staat, dan de *Principaal*.

Sijmpathie der toonen. Hierdoor verstaat men: 1.) De in elken toon zacht medeklin-

klinkende toonen, van welke een fijn geëfend oor, bij eene diepklinkende snaar, de dubbele *quint*, de drie dubbele groote *terts*, benevens het *Octaaf* van den hoofdtoon, duidelijk onderscheiden kan. 2.) Den dieperen toon, welke zich volgens latere ondervindingen van zelve, in de lucht ontwikkelt, wanneer zijne *terts* en *quint*, in de boven aangevoerde betrekking, aangegeven worden.

Sijmphonie, of *Sinfonie*. Een volstemmig en uitvoerig instrumentaal muziekstuk, hetwelk geschikt is, om tot inleiding, voor een groot zangstuk, *Concert* of andere groote muziek, te dienen, hoewel eene *Sijmphonie* ook tusfchen de bedrijven van eene *Comedie*, en tot slot van een *Concert* gebruikt wordt. De *Sijmphonie* levert al de pracht der instrumentale muziek op, en is bij deze, hetgene het koor is bij de *Vocale muziek*, uit welken hoofde men de hoofdstem ook sterk bezet.

Sijncopie. De binding.

TAC.

Tacet. Zwijg. *Si tacet*. Men zwijge.

Taille. De Fransche naam van den *Tenor* of de *Altviol*. Zie *Tenor*.

Tambourin. Eene handtrom, met kleine koperen *bekkens* om den rand.

Tambouro. De groote of Turksche trom.

Tangent. Het werktuigje, waarmede eenige snaarinstrumenten bespeeld worden, b. v. een pennetje, stukje schilpad enz. waar-

mede de snaren van eenige soorten van *Harpen*, *Cithers* en dergelijke geknipt worden.

Tanto. Zeer, b. v. *Allegro non tanto*, niet zeer schielijk.

Tardando. Zie *Ritardando*.

Tardo. Langzaam, vertragend.

Tasto Solo. Dit beteekent, bij het spelen van den *generalen bas*, dat de speler met de regterhand geene *Accoorden*, maar den *Bas* alleen, moet aanslaan.

Te Deum laudamus. De lofzang, door den Bisschop AMBROSIUS, te Milaan, in de vierde eeuw gemaakt, welke, bij bijzondere dankfeesten, in de Roomsche Kerk, hetzij in *Figuraal*- hetzij in *Koorgezang* uitgevoerd wordt.

Tegen harmonie. De toonverbinding, welke zich, in eene *Fuge*, wanneer de eene stem het *Thema* voordraagt, daarbij laat hooren. Zij onderscheidt zich daardoor van het *Contra Subject*, (hetwelk men niet met de *tegen harmonie* moet verwisselen,) dat zij eerst in de derde of vierde stem invalt, en tegen het *Thema* met zijn *Contra Subject* gezet wordt.

Temperatuur. De inrigting van het toonstelsel, naar welke, aan eenige toonen van hetzelfde, een weinig van hare oorspronkelijke zuiverheid ontnomen wordt, om alle, in de muziek gebruikelijke toonen, onder elkander in zulk eene verbinding te brengen, dat elke toon, met de overige toonen niet alleen bruikbare *intervallen* oplevert, maar ook als *hoofdtoon* van zijne eigen harde (*Majeur*)
en

en zachte (*Mineur*) toonsoort, de daartoe benodigde toongrootten, in de onder elkander verbonden toonen vinden kan. De beste toonkenners houden de *Kirnbergersche* Temperatuur voor de beste, in welke alle *quinten*, behalve die van $\left\{ \begin{array}{l} a, e \\ d, a \end{array} \text{ en } \begin{array}{l} c \text{ kruis.} \\ f \text{ kruis.} \end{array} \right\}$ in derzelve volle zuiverheid gebragt worden.

Tempestoso. Stormachtig, onstuimig, hevig.

Tempo. De tijdmaat of maatbeweging.

Tempo Commodo. In eene gemakkelijke tijdmaat, noch te slepend, noch te haastig.

Tempo di Minuetto. In de maat van eene *Menuet*.

Tempo giusto. In de regte tijdmaat, dat is te zeggen, dat de bepaling van de juiste maat aan het gevoel van den speler wordt overgelaten.

Tempo primo. De eerste tijdmaat, hetzelfde als *Come Sopra*.

Tempo rubato. Die voordragt, waarin de hoofdnoot, op welke het *accent* van de maat moet vallen, en die bij gevolg met meerderen nadruk gespeeld moet worden, zwak gespeeld wordt; daar integendeel de eigenlijk zwakke noot van de maat, met sterkeren nadruk gespeeld wordt.

Ten. Zie *Tenute*.

Tenerazza (Con) of *Tenero.* Teeder, aandoenlijk.

Tenor, Tenore, Taille. De hoogste

mannen of de derde zangstem, welke het naast aan den bas grenst.

Tenorist. Een Tenorzanger.

Tenor Sleutel. Zoo noemt men den C Sleutel, wanneer dezelve op de vierde lijn staat.

Tenute, of *Tenuto*, verkort *Ten.* Aangehouden. Dit woord vindt men boven die lange noten, welke in gelijke sterkte van toon moeten uitgehouden worden.

Tertiaan. Eene gemengde orgelstem, bij welke elke toets in de plaats van den waren toon, deszelfs terts en quint laat hooren.

Terts, of *Terz.* De derde toon van eenen hoofdtoon, of een consonerend *interval* van drie trappen.

Terzetto. Een muziekstuk van drie *concerterende* zangstemmen, met *accompagnement*.

Tetrachord. Even als wij ons hedendaagsche *Toonfijsthema* in *Octaven* verdeelen, hebben de Grieken oudtijds het hunne in *Tetrachorden* afgedeeld. Men bedoelde daarmee eene orde van vier toonen, van welke de hoogste tegen den laagsten altijd eene zuivere *quart* uitmaakte.

Thema. De hoofdzet, ook het begin van een muziekstuk.

Thematisch. Men noemt een muziekstuk *Thematisch* bewerkt, wanneer de uitvoering van hetzelfde hoofdzakelijk in de menigvuldige wendingen en ontledingen van den hoofdzet, zonder bijvoeging van veel bijgedachten, bestaat.

Theorie. De verzameling van alle grondre-

regelen der Toonkunst. Hiertoe behooren: 1.) De grondige kennis der *Harmonie*. 2.) De *Grammatica* van de Muzijk. 3.) De *Rhetorica*. 4.) De *Aesthetica*, benevens de kennis van de zamenstelling der instrumenten, en 5.) De twee hulpwetenschappen, namelijk de *Acustiek* of *Acustica* en *Canoniek* of *Canocia*.

Timorosa. Angstig, verschrikt, bevende.

Tongwerk. De algemeene benaming van die pijpen in een orgel, welke hunnen toon verkrijgen door een mondstuk in den vorm van eenen ganzenbek, op hetwelk een dun blaadje koper, de tong genoemd, gelegd is, even als het rietje op eene *Clarinete*, hetwelk, door een schuivend koperdraad of de Stemkruk, meerder of minder tegen het mondstuk wordt aangedrukt. De lucht, in het mondstuk geperst wordende, zet het blaadje in eene trillende beweging, waardoor een sterke en snorrende toon wordt voortgebracht.

Tonica. De grond- of hoofdtoon van die Toonsoort, in welke zich de *modulatie* bevindt.

Toonladder. De trapswijze op- en afklimming van eenen hoofdtoon, tot aan zijne *Octaaf*. Begint men met C, dan is zij de Toonladder van C en zoo vervolgens, om het even of dezelve over de groote of kleine *Terts* gaat.

Toonslot. Cadence. De slotyal, welke het oor in eene volmaakte rust zet.

Toonsoort. De toonverbinding in de betrekking van deszelfs grondtoon tot het toonsijsthema. Daar in eene Octaaf twaalf halve

tooncn liggen, waarvan elk op tweederlei wijze tot eenen hoofdtoon kan gekozen worden, om een stuk daaruit te componeren, namelijk, eenmaal met zijne groote en eenmaal met zijne kleine derde of Terts, zoo spreekt het van zelve, dat ons hedendaagfche *Toonfijsthema* 24 *toonfoorten* heeft, welke in 12 toonfoorten over de groote (majeurs) en in 12 over de kleine derde (mineurs) verdeeld worden. In het eerste geval zijn zij gefchikt om blijde, en in het tweede geval, om treurige gevoelens uit te drukken.

Toonfijsthema. Eene reeks van toonen, welke door bepaalde intervallen verbonden, en in eene, onder elkander zamenhangende, orde gebragt zijn.

Toren. De ronde of spitse uitsteekfels aan den kant van een orgel, in welke de gezigtspijpen ftaan.

Tosto. Zie *Piu tosto*.

Transitus. De doorgang.

Transitus irregularis. De onregelmatige doorgang, wanneer de eerste noot niet tot de Harmonie van eenen aangegeven grondtoon behoort, maar de tweede wel; men noemt de noten, welke niet tot de Harmonie behooren, ook wel *Wifelnoten*.

Transitus regularis. De regelmatige doorgang, wanneer de eerste noot tot de Harmonie van eenen aangegeven toon behoort, maar de tweede niet.

Transponeren. Een muzikftuk, of eene enkele partij, één', twee of meer toonen hooger of lager voordragen.

Trans-

Transpositie, Transposition. De ver-zetting. In het bijzonder zulk een zet, waar-in een kort melodisch deel, in eene andere Toonsoort verzet, door eene en dezelfde stem nagevolgd wordt; en dit is een van die middelen, door welke de melodie van een muzikstuk hare uitvoerigheid verkrijgt.

Trekkoppeling. Zie *Koppel.*

Tremulant. Eene inrigting aan het hoofdkanaal van een orgel, waardoor aan den wind, door het opentrekken van een *ventiel*, eene schuddende of bevende beweging gegeven wordt, welke dezelve aan het pijpwerk mededeelt.

Triangulo. De Triangel. Eene drie-hoekig gebogen stalen staaf, die met een stalen *Plectrum* geslagen, en bij de Turkische of Krijgsmuziek gebruikt wordt.

Triller. Verkeerdelijk ook *Tremulant* genoemd, is eene bekende en opontbeerlijke speelmanier, welke in het notenschrift niet uitgedrukt, maar alleen door het teeken *tr.* aange-toond wordt. — De *Triller* bestaat uit eene meer malen herhaalde en schielijke afwisseling van den eenen toon, met zijnen naastbij gele-genen hooger en toon. De noot, boven welke het teeken van den *Triller* staat, noemt men den *Hoofdtoon*, en de daarmede afwisselende hoogere noot den *Hulптоon*.

Trio, of Sonata à tre. Een muzik-stuk voor drie *Concarterende* instrumenten. De *Trio's* van onze hedendaagsche *menuëtten*, in de *Sijmphonien*, werden voorheen tot af-wisseling van de voorafgaande *menuëtten* of

ook dansen, slechts met drie instrumenten uitgevoerd. Tegenwoordig worden dezelve, hoewel zij den ouden naam van *Trio* behouden hebben, meestal met het volle *Orchest* uitgevoerd.

Triole. Eene bekende notenfiguur, welke ontstaat, wanneer een kwart of achtste in drie gelijke deelen verdeeld wordt.

Tromba. Zie *Trompet*.

Trombone De *Bazuin*. Een zeer oud blaasinstrument van koper, dat zich daardoor hoofdzakelijk van de *Trompet* onderscheidt, dat men alle toonen door het uittrekken en inschuiven der stangen maken kan, en dat bij eene volle muziek, eene bijzonder goede uitwerking doet. De *Bazuin* wordt in drie verschillende afmetingen gebruikt, namelijk: de *Alt-*, *Tenor-*, en *Bas-Bazuin*.

Trompet, *Tromba.* Een bekend blaasinstrument, van eenen schellen toon, hetwelk zoo wel bij de *Orchest-* als *Krijgsmuziek* gebruikt wordt.

Troppo. Te zeer, al te zeer. Dit woord wordt tot nadere bepaling van de *Tijdmaat* gebruikt. B. v. *Allegro non troppo*. Niet al te schielijk.

Tusfchenharmonie. De korte zetten in eene *Fuge*, welke zich, zoo lang de hoofdzet of het *Thema* zwijgt, wegens den zamenhang laten hooren.

Tutti, *Allen.* Met dit woord worden:
1.) die plaatsen geteekend, waar het geheele Koor, na eene *Solo*, wederom moet invallen.
2.) Worden, bij de instrumentale muziek,
die

die zetten *Tutti's* genoemd, waar alle instrumenten, na het *Solo* van een *Concert*, zich wederom tot eene gemeenschappelijke muziek vereenigen.

Timpano, of *Timpano*. In het meervoudige *Timpani*. De Keteltrommen of *Pauken*. Men gebruikt er gewoonlijk twee, van welke de eene in den hoofdtoon, de andere in deszelfs *quint* gestemd wordt. Zie ook *Pauken*.

UND.

Undecime. De elfde toon van den hoofdtoon, of een *disponerend interval* van elf trappen.

Unifono. Eensluidend, eentoonig. Zie *Al Unifono*.

Un Poco. Een weinig.

VARI.

Variation, *Variazioni*. Eene gedurige herhaling van een kort muziekstuk, met afwisseling en verscheidenheid van de hoofnoten der *Melodie*.

Vaudeville. Een lied, dat gewoonlijk over satijrieke of schertsende onderwerpen gemaakt wordt, en van Franschen oorsprong is. Ook wel een klein tooneelstukje, dat met de bovengemelde soort van liederen, die op bekende wijzen gezongen worden, doormengd is, en die van een boertig karakter zijn moeten.

Veld.

Veld. De platte of gebogene vlakken of afdeelingen van de gezigtspijpen, in een orgel, welke tusſchen de torens ſtaan.

Veloce. Schielijk, gezwind. Zoo veel als *Presto*.

Velocissimo. Zeer gezwind. Zie *Prestissimo*.

Ventiel. Zoo noemt men elke klep in het orgel, waardoor het indringen van den wind, in een gedeelte van het werk, toegelaten of belet wordt, door dezelve te openen of te ſluiten.

Verte. Keer ſchielijk om: hetzelfde als *Volti Subito*.

Vigoramente, of Vigoroso. Sterk, krachtig, met mannelijken toon.

Viola di gamba. Een zeer aangenaam, maar in onbruik geraakt ſtrijk-instrument, overeenkomende met de *Violoncel*, hetwelk met zes of zeven ſnaren beſpannen werd. Ook eene Orgelſtem, welke den toon van dit instrument nabootst.

Viola di braccio, of Virole. De Altviool, welke bij de instrumentale muziek, de plaats van den *Tenor* bekleedt.

Violine, of Violino. De Italiaanſche naam van de *Viool*. Deze bekleedt, bij de instrumentale muziek, de eerste en voortreffelijkſte plaats; op dezelve worden de beide hoogſte hoofdſtemmen uitgevoerd, en zij is tevens voor zulke fijne Modificatiën en Nuances vatbaar, dat zij een van de beste en bemindſte instrumenten voor het *Solo* is. Men houdt de *Viool*, met regt, niet alleen voor het

het onontbeerlijkste, maar ook voor het moeilijkste instrument.

Violino piccolo. Eene kleine of Quartviool.

Violoncello. De kleine Bas. Een bekend strijkinstrument, hetwelk tot aanvulling van den *Contrabas* dient, en bij volstemmige muziek talrijk bezet wordt. Deszelfs schoone en mannelijke toon en bijzonder zijne aangename hoogte heeft niet alleen de *viola di gamba*, als veel zwakker van toon zijnde, verdrongen, maar zich ook tot een van de schoonste instrumenten voor het *Solo* verheven.

Violono. De *Contrabas*. Ook eene orgelstem van 16 voeten toon, in het *Pedaal*, welke een van de beste *Pedaalstemmen* uitmaakt.

Viool. Zie *Violino*.

Vistamente. Zie *Presto*.

Vivace, of *Vivo*. Levendig, met eene ligte en levendige beweging.

Vivacissimo. Allerlevendigst.

Vivo. Zie *Vivace*.

Vocaalmuziek. Zangmuziek. Hierdoor verstaat men alle muziekstukken, in welke zich Dicht- en Toonkunst vereenigen, en die door de menschelijke stem, met of zonder accompagnement van instrumenten, worden uitgevoerd.

Voce. De menschenstem.

Volkslied. Een lied, dat op de bijzondere inrigting van eenen staat, op de zeden, op het huisfelijk leven en op gewone verrig-

zingen van verscheiden volksklassen betrekking heeft.

Volti. Keer om.

Volti Subito. Keer schielijk om. Verkort *v.f.*

Voorslag. De kleine noten, welke men tusfchen de gewone noten vindt, welke niet mede in de maat berekend worden, en tot versiering der *Melodie* dienen.

Voorfpel. De inleiding, welke in het bijzonder bij den Openbaren Godsdienst, op het orgel, voor het koraalgezang gemaakt wordt. Het voorfpel dient: 1.) Om de gemeente den toon aan te geven. 2.) Om haaf de *Melodie* van het *Koraal* in te prenten, ingeval dezelve niet genoeg bekend mogte zijn. 3.) Om de gemeente voor te bereiden tot het heerschende gevoel, hetwelk de Psalm of het Lied, dat gezongen zal worden, uitdrukt. Zie *Præludium*.

Vox humana. De Menschenstem. Een tongwerk in het *Orgel* van 8 voeten toon, hetwelk de menschelijke stem nabootst.

V. S. De verkorting van *Volti Subito*.

Vulftemmen. Die stemmen, welke eene hoofdstem in den eenklank of het Octaaf versterken, of door verdubbeling van enkele, reeds aanwezige, intervallen van de *accoorden*, dezelve nog meer doen uitkomen, zoo als b. v. de *Hobo's* en *Waldhorens* of *Trompetten* in eene *Sijmphonie* of in een *Koor*. — Ook de *Mixturen*, *Quinten*, *Sexquialten* enz. in het orgel worden vulstemmen genoemd.

WALD.

Waldhoren. Zie *Hoorn*.

Walzer. Eene bekende Duitſche dansmelodie van een aangenaam en vrolijk karakter.

Welbord. Een groot bord of raam, in een orgel, op hetwelk de Wellen of Walzen geplaatst zijn, waardoor de werking der *abstracten*, naar de *windlade* wordt overgebracht, om, bij het nederdrukken der *toetsen*, van het klavier, de *Cancelventilen* te openen.

Windkanaal. De vierkante, uit planken zamengeſtelde buizen of geleiders, in een orgel, welke den wind van de blaasbalgen naar de windkasten overbrengen.

Windkast. De geheele inwendige ruimte van eene *Windlade*, in een orgel, in welke de wind uit de blaasbalgen, langs de kanalen, geperst wordt, van waar hij, bij het openen der *ventilen*, in de pijpen dringt.

Windlade. Het kunſtigſte gedeelte van een orgel, beſtaande in eene langwerpige vierkante lade of rondom welgeſlotene ondiepe kist, binnen welke de *Cancelventilen* geplaatst, en op welke de pijpen, in daartoe geboorde gaten, geſteld zijn, waardoor de wind in de pijpen dringt.

Windproef, of Windwaag. Een werktuig der Orgelmakers, waarmede zij de gelijkmatige of ongelijkmatige perſing van den wind beproeven of afmeten.

Windzakjes, of Pompetten. Kleine lederen zakjes, door welke de beweging der *abstracten* binnen eene windlade wordt over-

gebragt, zonder dat de wind gelegenheid heeft, om door de gaten te ontsnappen.

Wisselnoten. Zie *Transitus irregularis*.

ZAK.

Zakpijp, of *Doedelzak*. Zie *Cornamusa*.

Zangbodem. De dunne houten bodem onder de snaren van een *Forte-Piano* of een dergelijk speeltuig, welke de inwendige holte van hetzelfde bedekt en door deszelfs trilling, bij het bespelen, den toon zeer versterkt.

Zangspel. Zie *Opera* en *Operette*.

Zelo. (Con) Met ijver.

A A N H A N G S E L

AU—AUT.

A punto d'arco. Met de punt van den strijktok.

Arsis. De opheffing, opslag. Wanneer, in het zwakke maatgedeelte, de hand van dien genen, welke de maat slaat, opgeheven is. Zie *Thesis*.

Autentiek. Echt, oorspronkelijk, zelfstandig.

Autentieke Toonsoorten. Zoo worden de Toonsoorten van de Oude Grieken genoemd, welke hedendaags nog in gebruik zijn, zoo wel bij het Gregoriaansche Gezang, als bij de Fugencompositie. Vele Psalmen en Gezangen zijn in deze oude Toonsoorten gezet. Zij worden verdeeld in zes hoofd- en in zes neventoonsoorten. De zes Hoofdtoonsoorten zijn de volgende: 1.) *Modus Dorius.* De Dorische toonsoort, hebbende D tot grondtoon en strekkende zich uit tot aan deszelfs Octaaf D. 2.) *Modus Phrygius.* De Phrygische, gaande van den grondtoon E tot E deszelfs Octaaf. 3.) *Modus Lydius.* De Lydische, hebbende F tot grondtoon. 4.) *Modus Mixo-Lydius.* De Mixolydische, hebbende G tot grondtoon. 5.) *Modus Æolius.* De Æolische, waarvan A de grondtoon is. en 6.) *Modus Ionicus.* De Ionische toonsoort, welke

ke C tot grondtoon heeft. — De zes Neven-
toonsoorten zijn: 1.) *Modus Hypo-Dorius*. De
Onder-Dorische, ontleend uit het Octaaf van
de Dorische-hoofdtoonsoort, beginnende met
deszelfs dominante A en gaande tot het Octaaf
A. 2.) *Modus Hypo-Phrygius*. De Onder-
Phrygische, ontleend van de Phrygische-hoofd-
toonsoort, beginnende met deszelfs dominante
B naturel tot B naturel. 3.) *Modus Hypo-Ly-
dius*. De Onder-Lydische, ontleend van de
Lydische-hoofdtoonsoort, beginnende met
deszelfs dominante C. 4.) *Modus Hypo-Mixo-
lydius*. De Onder Mixolydische, hebbende de
dominante der Mixolydische-hoofdtoonsoort
tot grond en gaande van D tot D. 5.) *Modus
Hypo-Æolius*. De Onder-Æolische, welke met
de dominante van de Æolische hoofdtoon-
soort begint en van E tot E deszelfs Octaaf
gaat. 6.) *Modus Hypo-Ionicus*. De Onder-Io-
nische, welke G tot grondtoon heeft, als
zijnde de dominante van de Ionische-hoofd-
toonsoort.

B A A R.

Baarpijp, of *Beerpijpe*. Een ge-
dekt tongwerk, in oude Orgels, van 16 of
soms tijds van 8 voeten toon. Het Corpus van
de pijpen heeft onderscheidene vormen, naar
gelang het van hout of blik is; doch hetzelfde
is altijd wijder van boven dan van onderen.

Blokfluit. Zie *Flakfluit*.

C A L.

Calcant. De Blaasbalkentreder van het
Orgel.

Can-

Calcantenklok. Een Register aan het Orgel, door welkers trekking een Klokje in de Blaasbalken kamer geluid geeft, waardoor de Organist den Balkentreder waarfchouwt, om de Balken neder te treden.

Cantus firmus, of *Canto firmo.* Het vaste gezang of de wijze.

Chromatiek, of *Cromatisch.* Zoo noemt men Toonstukken, waarin vele dissonanten gebezigd worden en veel kruizen of mollen voorkomen.

Cimbel, of *Cijmbel.* Eene kleine Mixtuur in de Kerkorgels.

DIA.

Diatoniek, of *Diatonisch*, wordt een muzikstuk genoemd, in hetwelk niets dan de, aan de toonsoort, waarin het gezet is, eigene heele en groote halve toonen voorkomen.

EN.

Entrata. Zie *Intrade.*

FU.

Fuga authentica. Eene Fuge, waarin de noten van het thema stijgende zijn.

Fuga incomposita. Eene Fuge, waarin de noten van het thema sprongswijze gaan.

F 2

Fu.

Fuga plagalis, wordt eene Fuge genoemd, wanneer de noten van het thema benedenwaarts gaan.

Fuga recta, of *Composita*. Zoo wordt de Fuge genoemd, wanneer de noten van het thema trapswijze gaan.

GROND.

Grondtoon. Zie *Hoofdtoon*.

HOMO.

Homophoniek, of *Homophonisch*, wordt, in de vocale muziek, die schrijftrant genoemd, waarin het gevoel van een enkel mensch uitgedrukt wordt, als, bij voorb. in eene *Aria*.

Hoofdtoon, of *Grondtoon*. De toon, wiens harde of zachte toonladder, bij een toonstuk tot grond gelegd, of uit welke hetzelfde gezet is.

Hoofdyentiel. De hoofdklep in het windkanaal van een orgel, waarmede den wind, door het trekken van een register, het indringen in hetzelfde toegelaten of belet wordt.

IN.

Intrada, *Intrade*. Beteekent: 1.) Een, uit volstemmige instrumentale muziek bestaande, korte zet, welke een grooter muzikstuk tot inleiding dient. 2.) Het schelle blazen
or-

van een Koor Trompetten, dat zich aan geene orde noch zamenhang bindt, en hetwelk meestal op het einde met het accoord van de dominante uitgehouden wordt.

Introitus. Zoo noemt men, in de Roomfche Kerken, dat vers uit den Bijbel, hetwelk voor het begin van de Mis, in het latijn, gezongen wordt. Van het *Introitus* hebben de Zondagen in de vasten hun naam verkregen. Bij voorb. *Invocavit*, om dat op dien Zondag de woorden: *Invocavit me, et ego exaudiam eum*, enz. gezongen werden.

JUNG.

Jungfern-Regaal, of *Juffers-Regaal*, ook *Geigen-* of *Viool-Regaal* genoemd, is een Tongwerk in een Orgel van aangename toon. Men heeft hetzelfde van 8 tot 4 voeten toon.

LEID.

Leidtoon. Zie *Note sensible*.

ME.

Melismatiek, of *Melismatisch*. Die schrijftrant, waarin vele versieringen, of vele passages, welke op eene syllabe moeten gezongen worden, voorkomen, gelijk in eene *Bravour-Aria*.

Melodrame. Beteekent in den algemeenen zin des woords elk Toneelspel; doch in

*t bijzonder verstaat men er die foort van Tooneelfpellen door, in welke de declamatie door instrumentale muziek afgebroken, of waarbij de muziek, in meerdere of mindere maat en in onbepaalde vormen, tusfchen de perioden ingefchoven wordt, ter verfterking van het gevoel, dat door de declamatie uitgedrukt zal worden.

Motus Æqualis. De gelijkvormige beweging, welke in noten van gelijke waarde gaat.

Motus inæqualis. De ongelijkvormige beweging, welke in noten van verfchillende waarde wordt voortgezet.

NACHT.

Nachthoren. Eene gedekte fluitflem in het orgel, van 4 of 8 voeten toon, welke, in het kleine, bijna hetzelfde is als bij grooter pijpwerk de *quintadeen*.

Naspel. Zie *Postludium*.

Nationale Muziek. Hierdoor verstaat men eene Muziek, welke elk volk voor zich alleen bezit, en waarin men min of meer het karakter en de zeden van het volk ziet doorftralen. Zoo had weleer in Griekenland elk volk zijne bijzondere nationale muziek, welke werkelijk verfchillende was van die der overige volken. Dit onderscheid bestond waarfchijnlijk niet alleen in den aard van de toonladder en de daaruit voortvloeiende modulaties, maar denkelijk heeft elk volk of elke ftam, ook iets eigendommelijks in het Rythmus

mus en de beweging gehad. Wij hebben daarvan tegenwoordig nog eenige voorbeelden in de nationale melodiën van sommige nieuwe volken, die, hoe menigvuldig dezelve ook elk in haren aard zijn, tevens een bijzonder karakter hebben, hetwelk onderscheiden is van de gezangen van andere volkeren. Een Schotslied is altijd van een Fransch, en beide zijn van een Duitsch of Italiaansch, zoo als elk door het algemeen gezongen wordt, zeer aanmerkelijk verschillende. Daar voorheen de jeugd van elke natie in derzelve oorspronkelijke nationale gezangen geëfend werd, kon het wel niet missen of de gemoederen moesten langzamerhand de indrukken van hun bijzonder karakter aannemen: want uit zulke herhaalde indrukken van een en denzelfden aard, ontstaan meestal de nationale karakters. Tegenwoordig is onder de verschillende volken van Europa, het nationale in de muziek, voor het grootste gedeelte, verloren; slechts hier en daar vindt men nog bij het ruwere Landvolk dergelijke nationale gezangen.

Nevenstemmen. Zie *Vulstemmen.*

Noten. Aldus worden die teekens van het toonfchrift genoemd, door welke zoo wel de hoogte en laagte als den duur der toonen voorgesteld worden. De noten worden op vijf boven elkander getrokkenene lijnen geschreven, welke men het lijnensijsthema noemt. Door de plaats, welke de noten in het lijnensijsthema beslaan, wordt derzelve hoogte of laagte, en door derzelve vorm wordt den duur aange-toond. Maar dewijl op vijf lijnen slechts

elf toonen voorgesteld kunnen worden, zoo moet bij toonen, welke hooger of lager zijn dan het lijnenfijsthema bevatten kan, het getal der lijnen vermeerderd worden, hetwelk geschiedt door kleine streepjes, die men deels door den kop en deels door den staart der noten trekt.

OPE.

Opera buffa, is de naam der Comieke Opera van de Italianen, welke zich daardoor van de Duitfche onderscheidt, dat zij doorgaans gezongen wordt gelijk het ernstige *Drama*, en, in plaats van *Dialoguen*, *Recitativen* heeft.

PA.

Parodie. Wanneer tot een reeds aanwezige zangstuk eene andere text gemaakt wordt, hetzij in dezelfde of in eene andere taal, noemt men dezen nieuwen text eene *Parodie*.

Polyphonica, *Polyphoniek*, of *Polyphonisch*, is, in de vocaale muziek, die schrijfrant, in welken verscheidene menschen hunne gevoelens uiteten, bij voorb. in een *Duet*, *Terzet*, *Quartet*, enz.

Postludium. Het Naspel, hetwelk de Organist speelt bij het uitgaan der Kerk. Daar het naspel eigenlijk geene bijzondere betrekking op den Godsdienst heeft, zoo is zeker aan den Organist een ruimer veld opengelaten dan bij de voor- en tusfchen-spelen van het

het choraal; des niettemin vereischen het eerwaardige oogmerk van de vereenigd geweest zijnde gemeente, en de stemming, waarin de toehoorders, door den Godsdienst, gebragt zijn, eenen met deze omstandigheden overeenstemmenden inhoud van het Naspel.

QUOD.

Quodlibet. Onder-dezen naam heeft men boertige Muzijkstukken, van een nederig en comiek karakter, in welke meestal enkele deelen vereenigd worden, die niet bij elkander pasfen. Zoo heeft men bij voorbeeld zangstukken, waarin twee verschillende teksten vereenigd worden, welke niets gemeens met elkander hebben en daarom, door derzelve gemeenschappelijke voordragt, tot belagchelijke woordspelingen aanleiding geven, zoo als de *Scherzhafté Terzetten* van SCHIKANEDER.

RIS.

Risvegliato, Opgewekt, wakker.

SAL.

Salcional, Solcional, of Salicet. Een open fluitwerk in het orgel van zeer nauwe menatuur, dat veel gelijkheid heeft met den toon van de *viola da gamba*.

Serenade. Nachtmuziek, welke meestal door instrumenten 'snachts, op straat,
voor

voor het huis van den een' of anderen, te zijner eere, uitgevoerd wordt.

T A.

Tabella. Zie *Gamme*.

Tact. De muzikale tijdmaat. Zie *Menfuur*.

Tastatura. Zie *Claviatuur*.

Theſis. De neêrslag bij het maatgeven, welke altijd op het goede gedeelte van de maat valt.

W E.

Wederſlag. Zie *Repercusſio*.

Wellen. Zie *Welbord*.

Woudfluit. Een openfluitregister in het orgel, van zeer wijde menfuur, van 4 en 2 voeten toon. Wanneer hetzelfde van 6, 3 of $1\frac{1}{2}$ voet is, dan noemt men het *Woudquint*.

Z E T.

Zetſtukken. Kleine koperen roertjes, welke men op het Waldhoren of de Trompet zet, om dezelve, ingevalle zij te hoog tegen den ſtemtoon zijn, lager te maken.

Gedrukt ter Boekdrukkerij
van CLEMENT, DE VRI en VAN
STÉGEREN.
